

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Kadına Yönelik Şiddetin Unutulan Özneleri: Sığınmaevinde Kalan Çocuklar

Forgotten Subjects of Violence Against Women: Children in Women's Shelters

Selda TAŞDEMİR AFŞAR¹

¹Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye

ORCID: S.T.A. 0000-0003-2769-0884

Corresponding author:

Selda TAŞDEMİR AFŞAR,
Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye
E-mail: seldatasdemir@yahoo.com,
selda.afsar@gmail.com

Submitted: 15.08.2018

Revision Requested: 03.10.2018

Last Revision Received: 13.10.2018

Accepted: 12.11.2018

Citation: Tasdemir-Afsar, S. (2019). Forgotten subjects of violence against women: children in women's shelters. *Journal of Economy Culture and Society*, 59, 243-269.
<https://doi.org/10.26650/JECS2018-0008>

ÖZ

Kadına ve çocuğa yönelik şiddet dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir sorundur. Şiddetin öznesi konumundaki kadınların uğradıkları şiddete tanıklık eden ve zaman zaman da şiddetin çeşitli biçimlerine uğrayan çocuklar, anneleriyle birlikte kadına yönelik şiddete müdahale noktasında önemli bir araç olan sığınmaevine gelmektedirler. Bu çalışma, annesiyle birlikte sığınmaevine gelen ve burada kalan çocuklara ne tür hizmet ve destek programları (psikolojik, ekonomik, sağlık hizmeti, eğitim hizmeti, vb.) sunulduğu, bu desteklerin yeterliliklerinin ve niteliklerinin nasıl olduğu sorularına cevap aramıştır. Bu kapsamda, Ankara ilindeki farklı yerel yönetime bağlı dört sığınmaevinde kalan 43 kadın ile yarı yapılandırılmış soru formları kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca görüşülen sığınmaevi çalışanlarının çocuklara yönelik verilen hizmetlerle ilgili değerlendirmelerine de bu çalışmada yer verilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, sığınmaevlerinde çocuklara yönelik psikolojik, ekonomik, sağlık, eğitim gibi birçok destek ve hizmetin niteliğinin yetersiz olduğu, sığınmaevinde kalan kadınların daha fazla öncelendiğini çocukların ise unutulmuş oldukları görülmüştür. Bu eksik ve yetersiz hizmet ve destekler sığınmaevinde kalan çocukların potansiyellerini ortaya koymalarını engellemektedir. Bu engellenmenin de Galtung'un adlandırdığı biçimiyle "yapısal şiddet" olduğu ve sığınmaevinde unutulmuş olan çocukların uğradıkları şiddetin bu çerçevede de ele alınabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, çocuğa yönelik şiddet, sığınmaevi, ikincil istismar, yapısal şiddet

ABSTRACT

Violence against women and children, as one of the forms of violence, is a very important problem in Turkey as it is seen in many part of the world. Children, who have to witness the violence against women as the subject of violence and who are sometimes exposed to various forms of violence, and their mothers take shelter in women's shelters as an important

instrument to intervene in violence against women. This study aims to reveal the types of services and support programs (psychological, economical, health and education services, etc) provided for children staying in women's shelters subjected to local administrations in Ankara and the qualifications of these provided services. In this scope, the in-depth interviews were made with 43 women staying in four women's shelters subjected to different local administrations in Ankara by using semi-structured questionnaire forms. Also, the assessments of staff of these women's shelters about the services given for children in women's shelters were included in this study. The most important outcomes of this research are that the qualification of many services and support such as psychological, economical, health and education services for children in the women's shelter in which the research was conducted is not sufficient, the women are prioritized and the children are the forgotten subjects in the women's shelter. These insufficient support and services prevent children staying in this women's shelter from showing their own potential. In this study, it is considered that this barrier and risk condition is the 'structural violence' called by Galtung and the violence against children, who are the forgotten subjects in women's shelter, may be considered in this frame.

Keywords: Violence against women, violence against child, women's shelter, secondary abuse, structural violence.

EXTENDED ABSTRACT

Violence is a social matter of fact that we face with at every stage of daily life. Violence against women and children, as one of the forms of violence, is a very important problem in Turkey as it is seen in many part of the world. In general, while each person has the right to have a life far away from violence, millions of women and children in the world are exposed to physical, sexual, economical and/or emotional forms of violence every year and particularly children have to witness violence. Children, who have to witness the violence against women as the subject of violence and who are sometimes exposed to various forms of violence, and their mothers take shelter in women's shelters as an important instrument to intervene in violence against women. As it can be observed from women's shelter practice, the interventions for prevention of violence against women and domestic violence are generally considered from the part of women and children and the individual who commits violence is usually excluded from those interventions. Because women and children are the people who are the most affected from the problem of violence. The children, who grow up in a violent environment and begin to stay in women's shelters, move away from their own social environment, and are faced with various problems in their adulthood since they witness violence and/or experience violence. It is seen that the individuals who live in a violent environment as children may experience problems such as alcoholism, depression, drug addiction, suicide, aggression and also may be under risk as they may be the perpetrators or victims of domestic violence (Nadir, 2017). In addition, children are the ones who are in the worst situation in violent environments in every way. Children turn into mere objects and are rejected by their mothers and/or fathers, who consider them as the source of negative situations and problems, and as a result they are subjected to violence.

Women's shelters are the temporarily living spaces for women who are exposed to domination of gender ideology in various forms and do not have the material and moral support for them and their children in order to struggle with this domination of gender ideology (Bayrakçeken-Tüzel ve Gediz-Gelegen, 2010, p. 44). This study aims to reveal the types of services and support programs (psychological, economical, health and education services, etc) provided for children staying in women's shelters subjected to local administrations in Ankara and the qualifications of these provided services. In this scope, the in-depth interviews were made with 43 women staying in a women's shelter by using semi-structured questionnaire forms. The goal-oriented method was followed in the selection of partic-

participants in the study. The women, who were exposed to violence and had been staying in women's shelter for at least two weeks, were included in the study. The length of stay in women's shelter was determined as an important criterion for selection of participants. The interviews lasted until any new and different information was not obtained from the women who were interviewed. Also, the assessments of the staff working in the women's shelter were included in order to have information about the support and services provided for children staying in the shelter.

After the theoretical background of questions of the research was presented and the existing condition was analysed by using various reports and similar literature, the assessments and experiences of the women staying in women's shelter and the professionals working in women's shelter related to the services and support provided for children were analysed.

It was determined as a result of this research that the children are the most affected by violence against women and become subjects of secondary abuse since they are exposed to the violence, witness it before moving to the shelter and have to listen to stories about violence when they stay in the shelter. The most important outcomes of this research are that the qualification of many services and support such as psychological, economical, health and education services for children in the women's shelter in which the research was conducted is not sufficient, the women are prioritized and the children are the forgotten subjects in the women's shelter. These insufficient support and services prevent children staying in this women's shelter from showing their own potential. Because, experiencing or witnessing violence is a factor that affects many children at school such as their academic success and their relationships with peers or social environment and the risk/probability to become the perpetrators or victims of violence as adults in the future. In this study, it is considered that this barrier and risk condition is the 'structural violence' referred to by Galtung and violence against children, who are the forgotten subjects in women's shelter, may be considered in this frame. In addition, there are very few studies and research conducted in Turkey related to the children who experience violence together with their mothers and who live in women's shelters and the services provided for these children in women's shelters. This study aims to pioneer for future studies in this very limited field of research, and to determine policies and practices to be developed for children staying in women's shelters.

1. Giriş

“Hayatım sığınmaevlerinde geçtiği için benden kim özür dileyecek?”

Şiddetin bir biçimi olan kadına yönelik şiddet, günümüz dünyasının ve Türkiye’sinin önemli problemlerinden birisidir. Birleşmiş Milletler (1993) kadına yönelik şiddeti, “erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğine ve kadınlara yönelik ayrımcılığa sebep olan ve kadınların tam gelişimini engelleyen, kadınlar ve erkekler arasındaki tarihsel ve eşitsiz güç ilişkilerinin bir göstergesi” olarak tanımlamaktadır. Literatürde kadına yönelik şiddet cinsiyet ayrımcılığı temelinde gerçekleşen bir olgu olarak tanımlanmakta ve bu tanımlama biçimiyle şiddet olgusundan ve diğer şiddet biçimlerinden farklı bir kavramsallaştırmaya tabii tutulmaktadır. Kadına yönelik şiddet, “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW)”nde “kadınlara karşı ayrımcılık” temelinde aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır;

... kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama” (United Nations International Children’s Emergency Fund [UNICEF], 2004).

Kadınların ve varsa beraberlerindeki çocuklarının uğramış oldukları şiddet ve/veya şiddete tanıklık, onları hayatlarını kurtarmak ve şiddetten uzaklaşmak için buldukları ortamı ve evlerini terk etmeye zorlamaktadır. Şiddet ortamından uzaklaşmak isteyen kadın ve beraberindeki çocukların imdadına, şiddet görmüş kadın ve çocuklarına barınma, güvenlik, tıbbi, psikolojik ve hukuki destek gibi imkânlar sunmakla yükümlü olan, onları şiddet ortamından uzaklaştırarak onlara şiddetten arınık bağımsız bir yaşam kurmalarında destek olmayı amaçlayan sığınmaevleri yetişmektedir. Sığınmaevleri kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle mücadelede anahtar kurumlardır. Dünyada 1970’lerde ilk sığınmaevlerinin kurulmasından itibaren sığınmaevleri hem kadın ve çocuklara güvenli bir ortam sunma hem de kadınlarla erkekler arasında hak ve fırsat eşitliğini; temel bir insan hakkı olan fiziksel, ruhsal ve zihinsel bütünlük hakkını savunan kurum olma misyonunu yüklenmişlerdir.

Türkiye’de sığınmaevlerinde kalan kadın ve çocuk sayısına bakıldığında, kadına yönelik şiddetin ve bu şiddete tanıklık etmiş çocukların oranı hakkında da bilgi elde edilmektedir. Bu çerçevede, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın bir soru önermesine verdiği cevapta 30 Haziran 2016 tarihi itibarıyla 7 bin 368’i kadın ve 4 bin 866’sı çocuk olmak üzere toplam 12 bin 234 kişinin kadın sığınmaevlerinde kaldığı belirtilmiştir (Erkek şiddetinden kaçış, 2016) Bu rakamlardan da görüldüğü üzere, sığınmaevleri sadece kadınlar için değil çocuklar için de sınırlı bir li-

1 Ayşe Arman’ın yaptığı röportajda uzun yıllardır sığınmaevlerinde kalan Elif şöyle diyor: “Korkuyorum. Kızım da bu endişeyi yaşıyor. Birkaç kez denedim, başaramadım ya, artık kendime de güvenemiyorum, yeniden denesem başarabilir miyim, onu da bilemiyorum. Ama kızımın harcanmasını istemiyorum onu kurtarmak istiyorum, benim gibi olmasından çok korkuyorum. Zaten geçen gün bir şey söyledi, çok içime oturdu. (Ne dedi? Diye soruyor Ayşe Arman) “Hayatım sığınmaevlerinde geçtiği için benden kim özür dileyecek?” dedi. O kadar sarıldım ki. Önce anlayamadım ne demek istediğini. Sonra dank etti. Sürekli yer değiştirmek ona iyi gelmiyor, aksi gibi okulda da çok başarılı, pırlanta gibi bir çocuk. Onun için her şeyi yaparım, yeter ki sabit bir işim, sabit bir evim olsun. Bir insan elinden tutulmadığı zaman kayboluyor, biz de kaybolmak üzereyiz.” (Arman,2011)

man görevi görmektedir. Sığınmaevine gelen kadınlar gibi çocuklar da şiddet nedeniyle evlerinden, okullarından, arkadaşlarından ve buldukları sosyal çevreden uzaklaşmak zorunda kalmaktadır. Tanık olunan -çoğu zaman ise maruz kalınan- şiddet, çocukların okul başarısından akranlarıyla ve sosyal çevreleriyle kurdukları ilişkiye kadar birçok alanı etkilemektedir. Ülkemizde aile içi şiddet ortamında yetişen, yaşamaya çalışan ya da fiziksel olarak şiddeti bizzat deneyimleyen ve şiddet ortamını terk ederek bir sosyal hizmet uygulamasından yararlanmaya başlayan çocuklara, bu çocukların aldıkları hizmetlerin niteliğine dair çok az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar çoğunlukla klinik olarak çocukların yaşadığı davranış sorunlarına odaklanmaktadır (Nadir, 2017). Özellikle şiddetin kuşaklararası aktarımının anlaşılması bakımından çocukların deneyimlerine de odaklanılması gerekmektedir. Aile içi şiddet döngüsünün kırılması için bu aktarım zincirinin bozulması, dolayısıyla aile içi şiddet mağduru çocukları hedef alan kapsamlı politikaların oluşturulması ve hayata geçirilmesi şarttır (Nadir, 2017). Bu politikaların oluşturulması ve hayata geçirilebilmesi için kolay bir şekilde ulaşılabilecek bir grup olan sığınmaevinde anneleriyle birlikte kalan, aile içi şiddete tanıklık etmiş ve/veya şiddet görmüş çocuklara verilen hizmetlerin niteliğinin tespit edilip eksik yönlerinin belirlenmesi ve bu çerçevede politikaların oluşturularak uygulamaya sokulması önemlidir. Ayrıca şiddet ortamından uzaklaşmak ve kalabilecekleri güvenli bir yerin olması, anneleri kadar çocuklar için de önemliken sadece barınacak bir yerin sağlanmasından ziyade şiddete maruz kalan ve tanıklık eden çocukların, şiddetin olumsuz etkilerini üzerlerinden atabilmeleri için spesifik destek almaları gerekmektedir.

Bu anlatılanlar doğrultusunda bu çalışma aşağıdaki sorulara cevap aramaktadır;

- ✓ Ankara'daki dört yerel yönetime bağlı sığınmaevinde kalan çocuklara ne tür hizmet ve destek programları (psikolojik, ekonomik, sağlık hizmeti, eğitim hizmeti, vb.) sunulmaktadır?
- ✓ Sunulan hizmet ve desteklerin yeterliliği ve niteliği nasıldır?

Bu çalışma, sığınmaevinde kalan çocuklara yönelik özel bir destek hizmeti sunulup sunulmadığını ve sunulan hizmetlerin niteliğinin ne olduğunu Ankara ilindeki dört yerel yönetime bağlı sığınmaevlerinde kalan kadınların öznel hikayeleri üzerinden anlamaya çalışmıştır. Çalışmada çocuklara verilen hizmetlerin niteliği sığınmaevinin bağlı bulunduğu kurum/kuruluşun sunması gereken hizmetler bağlamında sorunsallaştırılmıştır. Türkiye'de annesiyle birlikte şiddeti deneyimleyen ve sığınmaevine gelen çocuklara ve bu çocuklara verilen hizmetlere yönelik çok az sayıda çalışma (Yıldırım, 1996; Sallan-Gül, 2013; Görgün-Baran, Taşdemir-Afşar, Koca-Arıtın ve Güney, 2015; Maybek, 2016) vardır. Bu çalışmaların hemen hepsi kadına yönelik şiddet ve sığınmaevleri içerisinde çocuk konusuna da değinen çalışmalardır. Son derece az çalışılmış bu alanda yapılmış olan bu çalışmanın daha sonraki araştırmalar ve sığınmaevlerinde kalan çocuklara yönelik geliştirilecek politika ve uygulamalar için öncü olması ve bu çalışmalara katkı sağlanması hedeflenmektedir.

2. Çıkmaz Bir İkilem: Çocuk ve Şiddet

20. yüzyılın egemen çocukluk paradigması, çocukluğun, erişkinlikten farklı ve kendine özgü dinamikleri nedeniyle yetişkinlerin bakım ve gözetim sorumluluğunda bulunan bir evre olduğu varsayımına dayanmaktadır (Tortamış, 2009). Çocukların hakları ve çocuklara özel ilgi ve yardım gösterme gerekliliği çeşitli bildiri ve sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Çocuk hakları 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları

Bildirisi ve 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi temel insan hakları belgelerinde yer verilen bir nokta olmuştur. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde² ise sözleşmeyi imzalayan tüm devletlere, başta temel yaşama hakkı olmak üzere çocukların hayatta kalmak ve gelişmek için gereksinim duydukları tüm hakların tanınması ve karşılanması yükümlülüğü getirilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesinin 19. Maddesi'nde şöyle denmektedir;

...çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar (UNICEF, 2018).

Bu yasal düzenlemeler sadece çocuğa karşı şiddetin önlenmesi, çocuğun korunması ve çocuğun haklarına saygı gösterilmesini değil çocukların şiddet içermeyen bir ortamda büyüyerek varolan potansiyelini de kullanabilmesinin olanak ve koşullarını sağlama görevini devletlere vermiştir. Ancak Tortamış'ın altını çizdiği gibi (2009), çocuğun yüksek yararının her koşulda gözetilmesi hususunda bir ortak kabul olmasına rağmen çocuklar hem özel hem de kamusal alanda yetişkinler dünyasına ait şiddetin hedefi olmaya ve örseleyici yaşam olaylarının etkisi altında kalmaya devam etmektedirler. Yirminci yüzyıl, örseleyici yaşantıların çocukları en fazla etkilediği bir zaman dilimi olarak geride kalırken, çocukların doğal afetler, hastalıklar, kazalar, göç ve yoksulluk gibi travmatik yaşam olaylarının yanı sıra doğrudan insan eli ile oluşturulan istismar ve ihmal yaşantılarının da mağduru olduğunu ortaya koyan çalışmaların başladığı ve bu konuda geniş bilgi birikiminin sağlandığı bir çağ olmuştur (Zoroğlu ve ark., 2001). Çocukların karşılaşmaları güçlüklerle karşı koyma kapasitelerinin sınırlı olması ve yaşamlarını sürdürebilmek için yetişkinlere bağımlılıkları nedeniyle, çocuklar yetişkinlere göre daha fazla mağduriyete açıktır ve bu nedenlerle de sıklıkla aile fertlerinin ya da yakınlarının kötü muamelelerine maruz kalabilmektedirler (Tortamış, 2009).

Eşit olmayan güç ilişkileri bağlamında farklı şekillerde tanımlanan çocuğa karşı şiddet olgusu ile genellikle ekonomik konum, sosyal konum, fiziksel güç, zeka ve eğitim durumu, toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel konum ve dini adetler ile ilgili güç dengesini çocukların lehine ya da aleyhine kaydırabilecek durumlarda karşılaşmaktayız. Çocuğa yönelik şiddet, “çocuk istismarı ve çocuklara kötü muamele, sorumluluk, güven veya güç ilişkileri bağlamında, çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi veya onuru açısından fiili veya potansiyel zararlar sonuçlanan her tür fiziksel veya duygusal kötü muameleyi, cinsel istismarı, ihmali veya ihmalkâr davranışı, ticari veya başka amaçlı sömürüyü kapsar” (UNICEF, 2013).

Çocuğa yönelik şiddet biçimleri de fiziksel, duygusal/psikolojik, ekonomik, cinsel şiddet/istismar ve ihmal olarak sınıflandırılmaktadır.³ Aile içi şiddete tanıklık etmek de bir psikolojik

2 Türkiye, 1990 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni (ÇHS) imzalamış ve 1995 yılında bu sözleşmeyi onaylamıştır.

3 Çocuğun bedenine yönelik yapılan ve onun bedenine zarar görmesine yol açan tüm davranışlar fiziksel şiddet kategorisi içindedir. Bu şiddet türü içerisine giren davranışlar şunlardır; çocuğu dövmek (tekme-tokat atmak, çocuğu sopa, demir, zincir, kemer vb. araçlar ile dövmek), çocuğun elini-kolunu bükmek, çocuğa tükürmek, çocuğa fiziksel ceza vermek (çocuğun vücudunda sigara söndürmek, çocuğa işkence yapmak, vb). Çocuğa yönelik fiziksel şiddet çocuğun ölümüne veya ağır ve uzun süreli yaralanmalara da neden olabilmektedir. Duygusal/Psikolojik şiddet türü içerisinde çocuğun benlik saygısını ve özgüvenini zedeleyici her türlü kötü muamele yer almaktadır. Bu şiddet türü genellikle çocuğa hakaret etmek, lakap takmak, çocuğu tehdit etmek/

şiddet olarak kabul edilmektedir (Nadir, 2017). Tüm dünyada 133 ila 275 milyon arası çocuğun kendi evlerinde ebeveynler arasında yaşanan aile içi şiddete tanık olduğu ortaya konmuştur (UNICEF, 2013). Amerika’da yapılan bir araştırma kadınların istismar edildiği vakaların yüzde 70’inde çocukların da şiddete maruz kaldıklarını göstermiştir (Bowker, Arbitell ve McFerron, 1988). Genç Hayat Vakfı’nın yayınladığı “Çocukların Ev İçinde Yaşadıkları Şiddet Araştırması Raporu”, son bir yıl içerisinde araştırma kapsamındaki çocukların %67,9’unun en az bir kere duygusal şiddete maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır (Genç Hayat Vakfı, 2012). Ayrıca Bernard van Leer Vakfı desteği ile yapılan “Türkiye’de 0-8 Yaş Arasında Çocuğa Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nda da ailelerin %73,7’sinin çocuklarına düşük düzeyde psikolojik şiddet (düşük düzeyde psikolojik şiddet davranışları şunlardır: çocuğuna küsmek, azarlamak, arkadaşları ile görüşmesine izin vermemek gibi) uyguladıkları, %4,1’inin de yüksek düzey psikolojik şiddet davranışları olarak tanımlanan küfür, hakaret gibi davranışlarda bulunduğunu göstermektedir (Bernard van Leer Vakfı, 2014).

Çocuklar hem kendilerine yönelik şiddetten hem de şiddete özellikle de annelerine yönelik şiddetten her zaman etkilenirler. Yapılan araştırmalar, kadına yönelik şiddet sırasında çocukların yüzde 90’ının aynı odada ya da yan odada olduklarını göstermiştir. Çoğu kez onlar da babaları ya da üvey babaları ya da şiddet uygulayan failin şiddetine maruz kalabilmektedir. Babalarının annelerine uyguladığı şiddete tanık olan çocukların kendilerinin de şiddet uygulayıcısı ya da kurbanı olma ihtimalleri, tanık olmayanlara göre daha yüksektir. Araştırmalar ortaya koymaktadır ki, çocukları aşırı derecede döven, işkence yapan, bazen ölümlerine sebebiyet veren anne ve babalar kendi çocukluklarında terörize edilmiş, şiddete maruz kalmış insanlardır. (Erten ve Ardalı, 1996; KSGM, 2014). Çocukların üçte biri şiddete tanık olur, annelerini korumayı dener ve bu sırada kendileri de şiddete uğrayabilir. Gelecekte de oğlan çocukları şiddet uygulayıcısı kız çocukları ise şiddetin kurbanı olmaya meyillidir (Apelt, Kaselitz ve Logar, 2007) ve yapılan çalışmalar da bu bilgiyi doğrulamaktadır (Thornberry ve Henry, 2013). 20 yıllık ileriye dönük (prospektif) bir çalışmanın sonuçlarına göre, anne babaları arasında şiddet olduğunu gören çocukların kendi partnerlerine şiddet uygulama oranı artmaktadır (Ehrnsaft, 2003’den aktaran Ayan, 2010). Hatta şiddet gören ve şiddete tanıklık eden çocukların arkadaşlarına, kardeşlerine ve hayvanlara zalimce davranabilme özelliği gösterebildiği de çeşitli çalışmalarda gösterilmiştir (Dixon ve Browne, 2003; Ristock, 1995; Vahip, 2002; Ehrenschaft ve ark., 2003). Yani şiddetin hem kuşaktan kuşağa aktarılma özelliği hem de şiddete uğrayan ve tanıklık eden bireylerin şiddeti normalleştirmeye eğilimli oldukları çeşitli çalışmalarla ortaya konulmaktadır. Diğer yandan ebeveynler arasında yaşanan aile içi şiddete tanık olma deneyimi çocukların hisleri, gelişimleri ve yaşamları boyunca diğer kişilerle nasıl ilişkiler kuracakları üzerinde etkiler yapmaktadır (UNICEF, 2013).

korutmak, çocuğu aşığalamak, onu yalnız bırakmak veya onu reddetmek, çocuğa küfür etmek gibi davranışlarda kendisini göstermektedir. Çocukları cezalandırmak için fiziksel şiddete başvuran aileler, ebeveynler duygusal şiddeti de kullanabilmektedirler. Cinsel şiddet/istismar türü bireyin isteği dışında bir cinsel eyleme zorlanması olarak tanımlanmaktadır. Bu şiddet türünden en fazla etkilenen kesimden birisini de çocuklar oluşturmaktadır. Çocuklara yönelik cinsel istismar/şiddet, genellikle çocukların ailelerindeki yetişkin erkekler ve erkek çocuklar tarafından yapılmaktadır. Bu şiddet türü sadece çocuğun cinsel ilişkiye zorlanması değil çocuğu rahatsız edecek şekilde elle sarkıntılığı da içermektedir. Çocuğun işgücü olarak çalıştırılması çocuğa yönelik ekonomik şiddet boyutunu oluşturmaktadır. Çocuklar genellikle düşük ücretli, sağlıksız koşullarda çalıştırılmakta ve işgücü piyasasına girdikleri noktada da eğitim hayatından koparılmaktadırlar. Bu da çocuğun hem fiziksel hem de bilişsel gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. İhmal ise çocuğun güvenli ve sağlıklı bir şekilde büyümek için ihtiyaç duyduğu, fiziksel, duygusal ihtiyaçlarının karşılanamaması ve tehlikelerden korunmamasını ifade etmektedir.

3. Yapısal Şiddet ve Çocuk

Norveçli bilim insanı Johan Galtung'a göre şiddet, sadece belli bir özne/aktör tarafından uygulanan ve fiziksel şiddet olarak da kendini gösteren doğrudan şiddetle sınırlı kalmamalıdır. Bu bağlamda da, Galtung'a göre "bireyin potansiyel gelişimini ölçüt alan bir kavrama gereksinim vardır. Bu nedenle şiddetin "doğrudan şiddet", "kültürel şiddet" ve "yapısal şiddet" olmak üzere birbiriyle ilişkili üç türü olduğunu söyler. "*Doğrudan şiddet*", belli bir özne/aktör tarafından icra edilen fiziksel şiddettir. "*Kültürel şiddet*", doğrudan veya yapısal şiddeti meşrulaştırma işlevi gören kültürel özelliklerdir. "*Yapısal şiddet*" ise, temel insani ihtiyaçların, potansiyel olarak mümkün olanın altında bir düzeyde karşılanmasına yol açan "önlenebilir bir ihlal"dır. Galtung, "...toplumsal koşulların mevcudun ötesinde bireyin potansiyel gelişimini kısıtladığı durumlarda doğrudan olmasa da yapısal şiddetin oluştuğunu belirterek yapısal şiddet kavramıyla somut belirli bir uygulayıcı olmadan da şiddetin ortaya çıkabileceğini savunur (Taşdemir Afşar, 2015)". Yani Galtung yapısal şiddeti, "potansiyel olarak mümkün olan" ile "fiili olan" arasındaki uçurumun açılmasına neden olan ve bu uçurumu arttıran ya da bu uçurumun azalmasına engel olan şey olarak tanımlamaktadır. Bazı gruplar, sınıflar, cinsiyetler, milletler vb., diğer gruplara, sınıflara, cinsiyetlere, milletlere vb. kıyasla mallara, kaynaklara ve fırsatlara daha fazla eriştikleri varsayıldığında yapısal şiddet vardır. (Galtung, 1969). Ona göre eğer bir toplum tüberkülozün neden olabileceği ölümleri ortadan kaldıracak bilgi ve teknolojiye sahipse, ancak o toplumda hala tüberkülozden ölen insanlar varsa orada yapısal şiddet vardır. Şiddet kişinin potansiyelini ortaya koymasının da engellenmesidir bir nevi. "Daha genel bir ifadeyle, insanın ihtiyaçlarını karşılayabilirliğinin aslında olabileceğinden daha düşük bir düzeyde gerçekleşmesiyle insan yaşamının zarar görmesidir (Memiş, 2015)". Şiddet, siyasi ve ekonomik koşulları ile toplumsal yapının içine yerleşik biçimde inşa edilmiştir. Şiddet bir anlamda toplumsal adaletsizlikle özdeş düşünülmüştür, çünkü Galtung'a göre şiddete maruz kalma riski de şiddettir (Memiş, 2015). Eşitsiz yapı, eşitsiz güç ilişkileri, kadınların uğramış oldukları farklı yaşam alanlarındaki cinsiyet ayrımcılıkları, devletin sunduğu hizmetlerden eşitsiz bir şekilde yararlanma yani adaletsizliğin söz konusu olması ile bunlardan dolayı kişinin potansiyelini ortaya koyamaması, gelişim sürecini tamamlayamaması da Galtung'a göre yapısal şiddet içerisine girmektedir (Galtung, 1969).

Şiddete uğramanın ya da şiddete tanıklık etmenin çocuklar üzerindeki etkisi, geleceğin faili ve/veya şiddet göreni, en önemlisi de özgüvenini kaybetmiş, saldırgan, hırçın, çevresiyle sınırlı ilişkiye giren birer yetişkin olma şeklinde ortaya çıkabilir. Diğer yandan şiddet gören çocuk annesi ile birlikte şiddet ortamından uzaklaşmak için mekân değiştirdiğinde (örneğin sığınmaevine gittiğinde) akran grubundan, sosyal çevresinden kopmakta, hiç bilmediği farklı kuralların uygulandığı bir ortama girmektedir. Bu da çocuğun akademik başarısından sosyal ilişkilerine kadar birçok durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca sığınmaevinde kalan çocuk hem insan olmasından kaynaklı birçok hakkını kullanamamakta hem sığınmaevinde yeterli destek ve hizmet sunulmadığı için potansiyelini gerçekleştirememekte ve akranları gibi bir gelişim sürecinden geçmemekte hem de sığınmaevi dışında devletin sunduğu birçok hizmetten faydalanamayabilmektedir. Hatta şiddet gören ya da şiddete tanıklık eden çocuk yeri geldiğinde şiddet görmüş yardıma ihtiyacı olan annesinin de sorumluluğunu ve/veya bakımını üstlenmek zorunda kalabilmektedir. Çocuğun şiddete maruz kalma ve/veya şiddete tanıklık etme deneyimi ve bunun yarattığı etki, çocuğa yönelik şiddet biçimlerinden birisi olan ve Galtung'un yapısal şiddet olarak tanımladığı "ihmal" tipi içerisine girmektedir. Bu çalışmada da sığınmaevinde kalan çocuğun durumu yapısal şiddet kavramsallaştırması içinde alınmıştır.

4. Çalışmanın Yöntemi

Şiddet gören kadınların hem kendileri hem de çocukları ile ilgili deneyimlerini, kendilerine ve çocuklarına yönelik verilen destek ve hizmetleri anlamayı amaçlayan bu çalışmada fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Bunitel çalışma, 2014-2015 yılında yürütülmüş geniş çaplı saha çalışmasından elde edilen sonuçların bir kısmına dayanmaktadır.⁴ Katılımcılar seçilirken amaçsal örnekleme tekniği izlenerek şiddet görmüş ve en az iki haftadır sığınmaevinde kalan kadınlar çalışmaya dahil edilmiştir. Sığınmaevinde kalış süresi katılımcıların seçiminde önemli bir kriter olarak belirlenmiştir. Çünkü, şiddet gören kadın ve varsa çocuklarının sığınmaevi yaşamını ve aldıkları hizmetleri değerlendirebilmeleri için sığınmaevinde belli bir süre kalmış olmaları ve ortamı deneyimlemeleri gerekmektedir.

4.1. Veri Toplama ve Verilerin Analiz Süreci

Bu çalışmada, Ankara ilindeki dört farklı belediyeye bağlı sığınmaevlerinde kalmakta olan şiddet görmüş 43 kadın ile yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, doygunluk noktası olarak adlandırılan, görüşülen kişilerden farklı ve yeni bir bilgi gelmeye dek sürdürülmüştür. Görüşmeler esnasında görüşülen kişinin onayı alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Tek bir katılımcı ses kayıt cihazının kullanılmasına izin vermemiştir. Bu görüşme notlar alınarak ve görüşme sonrasında gözlem notu tutularak kayıt edilmiştir. Görüşme başlamadan önce araştırmanın amacından ve içeriğinden bahsedilmiş ve tüm katılımcılara görüşmeyi istedikleri zaman kesebilecekleri, istedikleri soruya cevap vermeyecekleri bilgisi verilmiştir. Görüşülen 43 kadının yaş ortalaması 31'dir (19 yaş – 58 yaş). Araştırmanın yapıldığı dönemde evli/boşanmış ve boşanmakta olan kadınlardan 29'unun çocuğu vardır.

Çalışma hem kadınların şiddet ve sığınmaevi deneyimlerini hem de sığınmaevi çalışanlarının çıkarılan yasaları, verilerin destekleri, yaptıkları işi nasıl anlamlandırdıklarını, vb. konuları anlamaya yönelik gerçekleştirilmiştir. Sığınmaevi hizmeti sadece yerel yönetim tarafından verilen bir hizmet değildir. Türkiye'de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına ve bağımsız kuruluşlara bağlı sığınmaevleri de bulunmaktadır. Bakanlık bünyesindeki Ankara ilindeki iki sığınmaevinde araştırma yapılmasına izin vermemiştir. Diğer yandan Ankara ilinde bağımsız kuruluşlar tarafından hizmet veren sığınmaevi bulunmamaktadır. Bu nedenle, sadece yerel yönetimlere bağlı sığınmaevinde kalan kadınlarla görüşme yapılabilmüş bu da çalışmada verilen hizmet ve desteklerin yerel yönetim, bakanlık ve bağımsız kuruluşlar bakımından karşılaştırılması yönünün eksik kalmasına neden olmuştur.

Çocuklara yönelik destek ve hizmetleri öğrenmek için hem şiddet gören kadınlara hem de sığınmaevi çalışanlarına sorular sorulmuştur. Çocukların nasıl hissettiğine, neler beklediklerine, yaşadıkları süreci nasıl yorumladıklarına dair çocuklara yönelik bir çalışma yapılamamış olması da araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır.

Tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra toplanan veriler deşifre edilmiştir. İlk olarak tüm deşifreler okunmuş ve ve MAXQDA programı aracılığıyla görüşme öncesinde belirlenen temalar (“sığınmaevinin fiziki koşulları”, “sığınmaevinde sunulan hizmetler ve bu hizmetlerin niteliği” ve “kadınların geleceğe dair planları” gibi) ve analiz sırasında ortaya çıkan temalar (“sessiz”,

4 Bu çalışmanın verileri, Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından desteklenen “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yerel ve Ulusal STK'ların Kapasitesinin Güçlendirilmesi Hibe Programı” kapsamında yürütülen bir araştırmadan elde edilmiştir.

“unutulmuş”, “görünmez” özneler ve “ikincil istismar”, “çocuğa kapanan aile kapıları”, “sığınmaevinin unutulmuş özneleri” gibi çerçevesinde kodlamalar yapılmış; kodlamalar sırasında sürekli olarak tüm görüşmelere yeniden başvurularak bazı kodlar yeniden düzenlenirken bazen de yeni kodların eklenmesi gerekmiştir. Tüm görüşmelere yönelik yapılan kodlamalar tamamlandıktan sonra benzer olan kodlamalar birleştirilmiş, birbiriyle ilişkili olabilecek kodlar aynı tema altında toplanmıştır. Görüşmecilerin ifadeleri belirlenen bu temalar çerçevesinde yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Görüşülen kadınlar için kod isimleri kullanılmıştır.

5. Çalışmanın Bulguları

Çalışmanın bulguları değerlendirilirken çocukların sığınmaevine gelmeden önceki ve sığınmaevine geldikten sonraki deneyimlerine ve odaklanılmıştır. Bu bağlamda çocukların şiddete tanıklık etme biçimleri, ikincil istismara uğrama durumları, anneleri ile olan ilişkileri ve sığınmaevinde çocuklara sunulan destek/hizmetler ile bu destek ve hizmetlerin nitelikleri üzerinde durulmuştur.

5.1. “Sessiz”, “Unutulmuş”, “Görünmez” Özneler ve “İkincil İstismar”

Hem aile içi şiddete maruz kalan hem annesine uygulanan şiddetten payını alan hem de şiddete tanıklık eden çocuk sayısı oldukça fazladır. Örneğin, büyük çocuklar annesi ile şiddet uygulayan failin arasına girdiğinde itilip tekmelenme gibi şiddete maruz kalabilmekte eğer annenin kucağında küçük çocuk varsa o da uygulanan şiddetten payını alabilmektedir. Şiddetin türü fiziksel olabileceği gibi duygusal ve sözel şiddet de yoğunlukla görülmektedir. Görüşme yapılan bazı kadınların aşağıdaki ifadeleri çocukların da doğrudan fiziksel şiddete maruz kaldıkları bilgisini göstermektedir:

“...konuştuğunda çocuklarına çok düşküdü ama en ufak bir hareketinde tokatı çakardı. Fırlatır çocuğu orda oraya hiç bakmaz, ben oğlumu çok kez bayılmış bir şekilde yerden topladım.” (Özlem, 28)

“Bir kere gece alkollü geldi çocuğu öptü. Çocuk da ihh dedi. Ben seni gece öpüyorum da sen böyle yapıyorsun diye kaldırıp dövdü çocuğu. Çocuğa da bira içiriyordu, kameraya da çekmiş, 6 yaşında çocuk.” (Selen,30)

Çocuğa yönelik tek bir şiddet biçiminin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bazı durumlarda fiziksel şiddet diğer şiddet türleriyle içiçe geçmiş bir şekilde kendini göstermektedir. Örneğin aşağıdaki ifade de fiziksel şiddet ile duygusal şiddetin birlikteliğini görmek mümkündür:

“Genelde yemek yerken bizim oğlan biraz yemek yemez, onun yemek yemesine bakardı, çocuğa vuruyordu, aynı sofraya oturduğumuz zaman mutlaka bir şey çıkıyordu. Oyuncakla oynadığı zaman gürlütü yapma, babasına doğru bakınca ne bakıyorsun salak salak diyordu. Çocuklarla kavga edince bir şey yapamıyordu, babam kızardı diye. İyiye içine kapanmıştı. Babası da dayak yiyor diye iyice kızırıyordu. Anne “babam gitti mi” diye sorardı hep, o evden çıkınca şımarırdı. Bana vuruyor diye hiç sevmezdi” (Kibar, 27)

Çocuklar fiziksel ve duygusal şiddetin yanısıra şiddet uygulanan kadınla yani annesiyle birlikte aynı derece de sözlü şiddete ve tehdite maruz kalabilmektedir:

Çocuklar çok yıprandı. Çocukların yanında hepinizi keseceğim, hanginizi önce keseyim diyor-du. Annenizi mi keseyim, sizi mi diyordu. O çocuklar onun yanına gider mi şimdi. Oğlum kızım kesinlikle gitmem diyor. (Berna, 33)

Çocuklara çok hakaret ediyor. 10 yaşındaki erkeğe babanın şerefsiz demesini kaldıramıyorum. Küçük çocukta denir mi öyle şeyler, okul birincisi, mahallede çok sevilir. Birşey olunca hemen şerefsiz diyor, küfrediyor. (Selma, 31)

5.2. İkincil İstismar: Şiddete Tanıklık Etme Deneyimi

Çocuklar, aile üyeleri arasındaki şiddeti sözel veya fiziksel yollarla durdurmaya çalışma, şiddet eylemine uygulayıcı olarak katılmaya zorlanma, görerek veya duyarak olaylara tanıklık etme gibi doğrudan ya da şiddet gören üzerindeki birincil etkileri fark etme, şiddet sonucunda hayatlarında oluşan değişikliklerden etkilenme, şiddet hakkındaki konuşmalara kulak misafiri olma gibi dolaylı biçimlerde şiddet yaşantılarına dâhil olmaktadır (Holden, 2003; Hutchison & Hirschel, 2001). Çocuğun doğrudan şiddete maruz kalmadığı ancak aile üyeleri arasındaki şiddete tanık olduğu durumlar, çocuğa yönelik kötü muamele türlerinden biri olan “ikincil istismar” adı altında değerlendirilmektedir (Rodríguez-Srednicki ve Twaite, 2004). Ayrıca şiddetin her türüne tanıklık eden çocuklar literatürde “sessiz”, “unutulmuş” veya “görünmez” kurbanlar olarak adlandırılmakta ve yaşadıkları duruma da “ikincil istismar” ismi verilmektedir. Bu çalışmada da, çocukların sıklıkla şiddete tanıklık ederek ikincil istismara maruz kaldığı bilgisine ulaşılmıştır:

Çocuklarla tehdit ediyordu beni. Onu öldürürüm ama çocuklarımı ona bırakmam. Şimdi de çocuklarımı göreyim diye kozaya mektup yazıyor hep. Çok dövdü beni en son. Önceden öyle değildi. Bıktım artık hayattan diye, senin de çenenden bıktım, çocukları da seni de öldüreceğim dedi. Bende dedim ki niye çocukların yanında böyle konuşuyorsun dedim, öyle der demez yumruklamaya başladı, çocuklar ağladı, tuttu tuttu duvarlara vurdu beni. Çocuklar babasını ısıyor falan o arada (Hülya, 33)

İki evlilik yapmış olan iki çocuk annesi Nadide şiddete tanık olan çocuklarının babalarının yanında huzurlu olmayacaklarını düşünmektedir:

Babalarıyla konuşmak bile istemiyorlar. Çocukların önünde şiddet gösterdi hep bana. Ben hep uyardım, çocukların önünde yapma diye. Çocuklarım her şeyi gördü. Babalarının yanında huzurlu, sağlıklı bir ortamda olamazlar.

Araştırmanın gerçekleştirildiği sığınmaevlerinde çocukların rehabilite edilmesine yönelik çok fazla etkinlik yapılmadığı, çocukların daha çok kendi aralarında oynayarak, televizyon izleyerek ya da anneleriyle birlikte parka, vb. yerlere çıkarak zamanlarını geçirdikleri bilgisine ulaşılmıştır⁵. Aynı şekilde kadınlara yönelik de farklı etkinlikler planlanmadığından günlük rutin işlerini bitirdikten sonra kadınlar sohbet ederek zamanlarını geçirmektedirler. Şiddet görmüş kadınlar, bir rahatlama aracı olarak da kullandıkları sohbetlerini daha çok şiddet deneyimleri üzerinden çocukların yanında da anlatılabilmektedir. Aynı zamanda sığınmaevinde kalan kadınlar arasındaki anlaşmazlıkların bir kısmı kavga ile son bulabilmektedir. Hem çocukların yanındaki şiddet deneyimi paylaşımlarına hem de kadınların kendi arasında yaptıkları sözlü kavgalara

5 İlerleyen bölümlerde daha detaylı bilgi verilecektir.

tanıklık etmeleri de ikincil istismara girmektedir. Bir sığınmaevi çalışanın aşağıdaki sözleri bunu çok güzel özetlemektedir:

Kendi aralarında bazen çok şiddetli kavga ediyorlar. Çocuklar çok etkileniyorlar. Kreşe geldikleri zaman anlatmaya başlıyorlar. Hani ben kapatıyorum neyse başka bir şey konuşalım diye. Bütün olaylar çocukların gözü önünde oluyor. Onlar daha çok etkileniyor (Çalışan 15)

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması’nın sonuçlarına göre (KSGM, 2014), şiddet kuşaklararası aktarılan bir olgudur. Çocukluğun geçtiği aile ortamında şiddetin varlığı, kadınların ve erkeklerin şiddeti daha normal kabul etmelerine neden olabilmektedir. Ayrıca bu araştırmada, ataerkil toplumsal yapıya oldukça uygun bir biçimde, gücü elinde tutan erkeklerin kadınlara ve çocuklara, benzer biçimde çocuklarına oranla daha fazla gücü elinde tutan kadınların da çocuklarına şiddet uyguladığı bilgisine ulaşılmıştır. Çocuğun ebeveynler arasındaki şiddete tanıklık etme biçimleri değişebilmekte hatta şiddete uğrayan anne “şiddet gören” olma durumundan çıkıp çocuğa yönelik şiddetin faili de olabilmektedir. Kadınlar yaşadıkları şiddetle baş etmede başarısızlık yaşayınca sosyal destek eksikliğinin de etkisiyle öfkelerini en yakınlarında bulunan çocuklarından çıkarabilmektedirler:

Oğlumu çok dövdüm, oğluma çok yaptım çok cahildim. Diyorum ya neyin ne olduğunu bilmiyordum evlendim. Sinirimi herhalde çocuktan çıkarıyordum. (Tutku, 37)

Bu da çocuğun şiddete tanıklık eden konumundan çıkıp şiddet uygulanan konumuna geçmesine neden olmaktadır.

5.3. “Çocuğa Kapanan Aile Kapıları”

Çocuklu kadınların şiddet ortamından uzaklaşma aşamasında gidebilecekleri yer olarak çok az alternatifleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi ilk akla gelen ailesinin yanına gitmektir. Ancak bazı kadınlar bu alternatifini kullanamamaktadırlar. Bunun birkaç sebebi vardır. İlki, bir önceki şiddet ortamından uzaklaşma eyleminde de ailesinin yanına gitmiş olması ve bundan kaynaklı yaşamış olduğu olumsuz durumlardan dolayı (şiddet uygulayıcısına geri dönmesi yönünde telkinde bulunulması, kadının yeniden başka biriyle evlendirilmeye çalışılması, yaşadıklarının aile üyeleri tarafından başına kalkılması, vb.) tekrar ailesinin yanına gitmek istememesidir. Bu çalışma içinde önem arz eden asıl sebep ailesinin yanına gidecek olan şiddet görmüş çocuklu kadına ailenin “sen gel ama çocuğunu/çocuklarını babasına/babasının ailesine bırak” şeklinde söylemde bulunmasıdır. Kadın çocuğundan/çocuklarından vazgeçemediği veya vazgeçmek istemediği için sığınmaevine gelmeyi tercih etmektedir. Bu çalışmada da görüşme yapılan çocuklu kadınlar, ailelerinin yanına gitmek istediklerini ancak ailelerinin çocuklarına bakmak istemedikleri için ya da çocuğunu kocasına bırakmalarını istedikleri için ailelerinin yanına değil sığınmaevine geldiklerini ifade etmektedirler. Nadir’in de belirttiği gibi (2017), “ailelerin kapıları çocuklara kapatılmaktadır”. Aslında bu kapı kapanması durumu, kadının şiddet ortamından uzaklaşma sürecini de uzatan bir durumdur. Eğer kadın sığınmaevi gibi hizmetten de haberdar değilse şiddet ortamından uzaklaşmanın önkoşulu olarak aile tarafından kabul edilmeyi görmektedir. Aile çocuğuna kapısını kapattığında kadın ya şiddet ortamında kalmaya devam etmekte ya da kocasının yanına geri dönmektedir.

Anneme durumu anlattım. Annem merak etme çocuğu alırsız dedi ama almazlar biliyorum. Benim ablam iki evlilik yaptı aynı olaylar onun başına geldi. Çocuğuyla geldi annem babam yenidoğan çocuğu götürüp babasının kapısına attı. Benim çocuğuma da öyle yapacaklardı çünkü vicdansızlar. Sahip çıkmazlar. (Sümeyye, 29)

Abim bir de bana dedi ki çocukları bırakıp gel. Bende bırakıp da geleyim de beni başka birine mi verin başlık parası için dedim. (Firdevs, 30)

Bu ifadelerden de anladığımız üzere, çocuk istenmeyen bir özne olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Çocuğu ile birlikte ailesinin yanına sığınan kadına ve çocuğuna yönelik duygusal şiddet aile tarafından da devam ettirilmektedir.

5.4. Sığınmaevi Süreci: Annenin Çocuğa Yaklaşımı

Çocuğu için şiddete katlanan kadın sayısı çok fazladır. Hem erkek tarafından yapılan tehditler, hem kadının sosyo-ekonomik durumunun boşanmaya izin vermemesi hem de çocukların varlığı, ayrıldıktan sonra çocukların durumunun ne olacağına dair kadın tarafından cevaplanamayan sorular, kadının şiddet uygulayan kişinin yanından ve şiddet mekânından uzaklaşmamasının en önemli sebeplerindedir. Kadın çocukları ile birlikte yaşadığı şiddet ortamında şiddeti kontrol etme ve çocuklarını koruma ümidi beslemektedir. Ayrıca şiddet uygulayan kişi de kadından özür dileyerek uyguladığı şiddetin bir daha olmayacağına dair sözler verip kadını şiddet ortamında tutmaya devam etmektedir. Ancak ne kadının şiddeti bertaraf etme isteği ne de erkeğin dilediği özür ve verdiği söz, şiddeti ortadan kaldırmamaktadır. Şiddet döngüsü⁶ devam etmektedir.

Bu bağlamda çocuk, şiddet gören kadın için birden fazla anlama sahip bir varlıktır. Çünkü, kadının şiddet görme deneyimi çerçevesinde çocuğun annesinin eylemine yön verme biçimi değişebilmektedir. Öncelikle şiddet gören kadın, eğer çocuk sahibiyse, uzun bir süre çocuğu veya çocukları için gördüğü şiddete katlanmakta ve şiddet ortamında kalabilmektedir. Yani kadınlar için çocuklar kadınların şiddete katlanmalarının, içinde buldukları şiddet içeren ilişkiyi devam ettirmelerinin bir sebebiyken şiddetin kadını aşır çocuklara yönelmesi ve çocukların büyümesi de şiddet içeren ilişkiden ve ortamından uzaklaşmak için de birer etken olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda çocuklar kadınların sığınmaevi sonrasında da ayakta kalma gücünü, çabalama sevkini veren en önemli etkendir.

Ayrıca, şiddetin annenin ruh sağlığına etkisi ve bu etkinin nasıl dışa vurulduğu da önem arz etmektedir. Nadir (2017) yaptığı çalışmada kadınların yaşadıkları şiddet ortamında çocukları ile olan ilişkilerinin nasıl olduğunu sorgulamış ve bu dönemde kadınların çocukları ile olan ilişkilerini “ilgi eksikliği” üzerinden tanımladıklarını ya da kadınların büyük bir kısmı şiddet görse bile çocuklarına bu durumu belli etmemeye çalıştığını belirtmiştir. Polillo’nun çalışmasında (aktaran Nadir, 2017), şiddet gören kadınların büyük bölümü tüm yaşananlara rağmen annelik konusunda ellerinden geleni yapmaya çalıştıklarını; fakat yaşanan ortamın buna el vermediğini ifade etmişlerdir. Ancak bazı kadınların maruz kaldıkları eş şiddeti nedeniyle travmatize oldukları ve ebeveynlik becerilerinin zayıfladığını ortaya koyan çalışmalar da vardır (Buckley, Holt, Whelan, 2007; Taylor,

6 Şiddet döngüsü şu şekildedir; Birinci aşamada şiddet uygulayan kişi gerilim yaratır, kıskançlık gösterir, kadının davranışlarını kontrol eder ve tehdit eder. İkinci aşamada gitgide kadının tüm yaşamını kontrol etmeye çalışır. Küçük şeylerden kavga çıkarır. Duygusal ve psikolojik şiddet uygular. Üçüncü aşamada, fiziksel şiddet başlar, şiddetin boyutu değişebilir. Hemen sonrasında şiddeti uygulayan kişi yaptıklarına bahane bulur. Dördüncü aşama ise balayı aşamasıdır. Şiddet uygulayan erkek gönül almaya çalışır. Gerilim azalır. Şiddet uygulayan durumun normale dönmesi için genellikle yapıcı bir tavır sergiler ta ki tekrar gerilim yaratma aşamasına yani en başa dönene kadar. (Mor Çatı, 2018)

Guterman, Lee ve Rathouz, 2009). Ortaya çıkan bu farklı davranış ve tutum, evliliklerinde şiddete maruz kalan kadınların yaşadıkları yoğun stres, öfke ve gerilimin çocukları ile ilişkilerine yansımaları olarak yorumlanabilir. Erkeğin karısına, kadının çocuklarına şiddet uyguladığı bu döngünün temelinde ise, toplumsal güç eşitsizlikleri yer almaktadır. Kişilerarası hiyerarşik ilişkiler şiddetin kim tarafından kime uygulanabileceğini belirleyen temel faktörlerden biri olmaktadır. Sığınmaevi çalışanı Ç7'nin aşağıdaki ifadesi tutum ve davranışlardaki farklılığı göstermektedir:

Çocuğuna çok düşkün, ilgili anneler de var ya da yaşadığı sıkıntıları çocuğuna yüklemek isteyen anneler de var; onu dışlayan, acısını ondan çıkartan... (Ç7)

Bu çalışmada da görüşme yapılan kadınların çocuklarına yönelik olarak gösterdikleri -yukarıda araştırmaların da ortaya koyduğu- tüm farklı tavırlara (korumacı tavır, sinirini/hırsını çocuktan çıkarma tavır, vb.) rastlanmıştır:

Eşime kızdıkcı hırsımı aldım birkaç kere. Gönlünü aldım sonra daha çok ilgilenmeye başladım, pişman oldum. Aşırı değil ama. Buraya getirdim bir dediğini iki etmiyorum sürekli ilgileniyorum. Zaten güvenlikler de diyor çocuğunuzu yanınızdan ayırmayın, düşer diye. Sürekli peşindeyim. Babasının yokluğunu, evimizi aramasın diye (Esra, 26)

İlk evliliğinden olan çocuklarını eski eşine bırakmak zorunda kalan Asude, tüm zorluklara rağmen beraberindeki çocuğu için her şeyi yapacağını, sığınmaevine katlanmasının gerekçelerinden birisinin de çocuğu olduğunu ifade etmektedir:

... Kokusunu özölüyor sun yanında olmasa. Ben zaten dayanmam. Yanımda olmasa ben burada durmam. Öbürlerinden oldum, bu çocuğumu hiç bırakmayacağım ne pahasına olursa olsun. Bu yüzden burada kalıyorum. (Asude, 27 yaş)

Ya da çocuğuna zarar vermemek için kendilerine zarar veren kadınlar da vardır:

Burada bayramdan önce beni çok sinirlendirdi, ağladı, istediğini veremiyorum, zorla omzundan tutup odaya soktum sinirimden ellerimi yerlere vurdum. Ona vurmuyayım diye. Vurmam yani (Damla, 30).

Ayrıca sığınmaevi çalışanları ve sığınmaevinde kalan diğer kadınlar, kendileri dışındaki kadın&çocuk ilişkisini ataerkilliğin kendini yeniden ürettiği kurumlardan birisi olan “annelik” üzerinden değerlendirmeye tabii tutmaktadırlar. Şiddet gören kadının gösterdiği en olağan tepkilerden birisi olan sosyal çevresine, çocuklarına ve genel olarak da yaşama karşı ilgisizlik ve “sorumluluklarını yerine getirememe” durumu yani kadının psikolojik durumu ve kadının bağımsız yaşama geçmek için göstermesi gereken ekstra çabası görmezden gelinerek kadınlara “kötü annelik” yakıştırılmaktadır.

Bazıları çocuklarını ikinci plana atıyor, önce ev bulayım, iş bulayım derken çocuklarını unutuyorlar. Bazıları da çok üstüne düşüyor çocukların (Ç5)
Aman zaten sıkıntılarım var öğretmen ilgilen sin ben de kafamı dinleyeyime çok bürünüyorlar. (Ç7)

5.5. Sığınmaevinde Unutulan Özneler: Çocuklar

“Devletin sığınmaevlerinde kaldık, orası korkunç, saat 10’da bağırıyolar, “Bütün çocuklar yatağa!” Herkes kaçıyor. Çocuğum nasıl korkuyordu anlatamam, “Gidelim buradan” diyordu, yemek saatli, yatma saatli hepsi belli. İyi de nereye gideceğiz?”⁷

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de durum değişmemekte ve şiddet gören kadınların önemli bir grubu çocuklarıyla birlikte sığınmaevlerine gelmektedir. Sallan-Gül’ün yaptığı çalışmada gösterdiği gibi (2013) kadınların ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanması sırasında sağlık, eğitim ve maddi konularda sorunlar yaşanabilmektedir. Sığınmaevlerinde kalan kadınların ihtiyacı olan şeyler arasında kendilerini ve çocuklarını güvende hissetmek, tedavilerini yaptırmak, iyi bir iş sahibi olmak, çocuklarının ve kendilerinin harçlık ihtiyaçlarını karşılamak, çocukları için kaliteli gündüz bakımı hizmeti almak ve okul sorunlarını çözmek ilk sıralarda yer almaktadır. Sallan-Gül (2013), Türkiye çapında yaptığı çalışmada sığınmaevlerinin çocuklara yönelik hizmetlerinin çoğu kez yeterli olsa bile personel yetersizlikleri gibi nedenlerle mevcut olanakların gereğince kullanılmadığına dair bir sonuca ulaşmıştır.

Türkiye’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na (ASPB’ye) bağlı sığınmaevlerinde 12 yaşına kadar olan tüm çocuklar sığınmaevine kabul edilirken yerel yönetimler tarafından hizmet verilen sığınmaevlerinde ise erkek çocukları 12, kız çocukları ise 18 yaşına kadar sığınmaevine kabul edilebilmektedir. Sığınmaevinde kalan çocuklu kadınların sığınmaevine gelmelerinde, sığınmaevindeki yaşamlarında, çalışma durumlarının belirlenmesinde ve geleceğe yönelik planlarında en önemli faktör çocukları olmaktadır. Çocukları için yaşamak, görüştüğümüz çocuk sahibi kadınların neredeyse tamamı için geçerli bir durumdur: çocukları için şiddete katlanmışlar, çocukları için sığınmaevine gelmişler, çocukları için çalışıyorlar ya da çalış(a)mıyorlar ve çocukları için hayatta kalmaktalar. Bu nedenle, şiddet gören kadın için şiddet ortamından uzaklaşmak ve bağımsız yaşama geçme sürecinde çocuklar belirleyici bir rol üstlenmektedir. Örneğin altı çocuk sahibi Kezban (36), çocukları için katlanma ve şiddet ortamından ayrılma sürecini şöyle anlatıyor:

Ben 19 yıl evlatlarım için çektim. Değişen hiçbir şey olmadı, adam beni gapıya goydu. Ha kızlarıma bişey olur, ha uğullarıma bişey olur. Ha şu olur ha bu olur. Ben de evlatlarım için çektim. Bahtım evlatlarım büyüdüler, ergen yaşa geldiler. Her şey onların gözün önünde olupbitti. Çocuklarım etkilendiler. 15 yaşındaki kızım sinir felci geçirdi, anjiyo oldu. Ben de artı kabul etmedim. Gerçekten de bi anne 6 çocuğuna gurban olmalı her zaman. Ama keşke gurban ben tek olsaydım. Artık çocuklar da etkileniyodu hem de kötü şekilde etkileniyodu. Ben de böyle çıktım geldim.

2017 yılında on dokuzuncusu düzenlenen sığınmaevleri kurultayının on birincisinde kaleme alınan bildiri de sığınmaevlerinin çocuklar için de barınaklar olduğu ve bu noktanın göz ardı edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır;

Sığınaklar aynı zamanda çocuklar içindir, ancak çoğu kez çocukların ihtiyaçları yeterince göz önüne alınmamaktadır. Sığınakta kalan çocuklar birey olarak görülmeli, sığınağın fiziksel ko-

7 (Arman 2011)

şulları ve çalışma biçimi onların ihtiyaçlarını göz önüne alarak düzenlenmeli, onların yaşadıkları ve tanık oldukları şiddetle ilgili uzmanlaşmış bir çalışan sığınmakta görevlendirilmelidir (Onbirinci Sığınaklar Kurultayı, 20078).

Sığınmaevinde kalan çocuklar genellikle ya doğrudan şiddet görmüş ya da aile içi şiddete tanıklık ederek ikincil istismara maruz kalmış bir grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle, kadınlar için hizmet veren sığınmaevlerini aynı zamanda çocuk sığınakları olarak da kabul etmek gerekmektedir. Sığınmaevinde kalan çocuklara yönelik hizmetler, onların fiziksel güvenliğini sağlamayı; zihinsel ve duygusal sağlığını ve mutluluğunu geliştirmeyi; anne-çocuk ilişkisini desteklemeyi amaçlamalıdır (Apelt ve ark., 2017). Bu hizmetler kapsamında, çocuğun örselenme yaşantılarının üstesinden gelmesi, sığınmaevindeki yeni yaşama uyum sağlaması ve sığınmaevi koşullarından kaynaklanan olumsuz duygularla ve uyum sorunları ile etkin biçimde başa çıkması için kesintisiz psiko-sosyal destek verilmelidir. Duygusal çalışmanın yanı sıra çocuklara tıbbi bakım ve akademik destek sağlanmakta ve annelere çocuk yetiştirme konularında bilgi verilmektedir. Ayrıca, mahkemede ifade vermesi gereken bir çocuğun duruşmaya zihinsel olarak hazırlanmasına yardım edilmekte ve hukuki süreç sırasında çocuğa eşlik edilmektedir. Çocuklara yönelik hizmetler bireysel danışmanlık, grup çalışması, oyun terapisi, sanat terapisi, eğlendirici ve eğitici faaliyetler gibi yöntemler kullanılarak sunulmaktadır (Apelt ve ark.,2007; KSGM, 2008).

Yapılan çalışmalar (Lundy ve Grossman 2001; Görgün ve ark., 2015; Nadir, 2017) şiddete uğrayan kadınların kimi zaman çocukları ile ilgilenmediğini ya da çocuğa şiddet uygulamak gibi davranışlar içinde olabildiğini göstermektedir. Şiddet gören çocuğun yaşadığı travmayı devam ettirmemesi ve şiddet görmüş annesinin şiddet nesnesi haline gelmemesi için sığınmaevinde çocuklara yönelik verilecek destek ve hizmetlerin iyi planlanmış olması gerekmektedir. Bu açıdan da sığınmaevleri kilit bir önemdedir. Bu nedenle, sığınmaevinde annesiyle birlikte kalan çocuğa verilen hizmet ve destek kadınlara yapılmış bir iyilik değil, sığınmaevinin temel görevlerinden biridir. Güvenli bir barınak olma özelliğinin yanısıra sığınmaevleri, kadınlar ve çocukların güçlenmelerini, yaşadıkları travmatik deneyimlerle mücadele edebilmelerini, birbirleri ve çevreleri ile sağlıklı iletişim kurabilmelerini, kendine güvenlerini yeniden kazanabilmelerini ve bağımsız yaşama geçebilmelerini sağlayan, tüm bunlara yönelik olanakları sunan bir yer olma özelliği göstermelidir.

5.6. Sığınmaevinin Fiziki Koşullarının Yarattığı Problemler

Sığınmaevlerinin fiziki koşullarının hem kalan kadınlar hem de çocuklar için uygun olması önem arz etmektedir. Hem bu çalışmada hem de Sallan-Gül'ün yaptığı çalışmada ortaya çıkan sonuç, Türkiye'de araştırmalara konu olan birçok sığınmaevinin kadın ve çocukların ihtiyaçlarına göre dizayn edilmediğidir. Sallan-Gül'ün belirttiğine göre (2013), son yıllarda dünyada mekânsal ve fiziksel yeterlilikleri bakımından ideal olan sığınmaevi modellerinden birisi "aile odası" uygulamasıdır. Bu odalar içinde tuvaleti ve banyosu olan tek kişilik odadır. Bu aile odası modelinde kadınlar, çocuklarıyla birlikte kalabilmekte, birçok sığınmaevinde danışma merkezi de yer verilmekte, bu merkezler sayesinde kadınları güçlendirme ile destek mekanizmaları kolaylıkla harekete geçirilebilmektedir. Bu tarz sığınmaevlerinde kadınların mahremiyetlerini sağlayacak mekânsal ve yönetsel düzenlemeler yapılmakta ve kadınların sosyalleşmelerine olanak tanıyacak rahatlatma mekânları oluşturulmaktadır. Örneğin bahçenin yanısıra kadınlar için hobi odası, televizyon odası, kütüphane ve spor salonları gibi farklı fiziksel mekânlar da oluşturulmaktadır. Ancak Türkiye'de genel olarak tek tip bir sığınmaevi modeli hakimdir. Yani tek tip yapı içinde bütün sorunların çözülmesi beklenerek can güvenliği olan kadınlar ile hamile kadın-

lar aynı yerde kalabilmekte; hatta bazı sığınmaevlerinde kadınlar koğuş sisteminde kalmakta, çocuklu kadınlar ile çocuksuz kadınlar aynı odayı paylaşabilmekte, kadınlar tek kişilik yataklarda çocuklarıyla yatabilmektedir. Çalışmaya konu olan sığınmaevlerinden birisi Avrupa Birliği standartlarında aile odası sistemine göre inşa edilmiş ancak pratikte uygulamanın böyle olmadığı ifade edilmiştir. Bu da kadın ve çocukların mahremiyetlerinin korunmasının, kadın ve çocukların farklı ihtiyaç ve özelliklerinin olabileceğinin görmezden gelindiğinin bir göstergesidir.

“Şiddetten Uzakta bir Sığınak Nasıl Kurulur? Nasıl Yürütülür?” (Apelt ve ark., 2007) isimli çalışmada, kadınlar kadın ve çocukların nitelikli bir yaşam sürebilmeleri için sığınmaevinin sahip olması gereken fiziki yeterlilikler şu şekilde belirlenmiştir;

- Kadınlar ve çocukları için yaşama birimleri (her kadına ve çocuğuna /çocuklarına 1 oda),
- Geniş aileler için fazladan bir oda,
- Her aile için bir banyo,
- İki ünite tarafından paylaşılan bir banyo,
- Geniş bir mutfak (eğer yaşama birimlerinde yemek pişirme imkânı yoksa),
- Toplantı odası (günlük ve haftalık ev toplantıları için) = yemek odası,
- Kadınlar için oturma odası/odaları (kütüphane, televizyon, müzik seti, çay / kahve yapma imkânı),
- Bilgisayarlarla donatılmış çalışma / seminer odası,
- Çocuklar için oyun odaları (sığınmaevinin büyüklüğüne bağlı olarak),
- Farklı yaş grupları çocuklar için farklı odalar (0-5 yaş, 6-12 yaş, 12+),
- Farklı yaş grupları çocuklara uygun oyuncak ve eşya ile donatılmış faaliyet odası, okuma ve ödev yapma / çalışma odası (sessiz)

Aynı şekilde “Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliği”nin⁸ 8. maddesinde de kadın ve varsa çocukları için ayrı bir oda verilmesi, konukevinin kapasitesine uygun sayı ve genişlikte salon, oturma odası, yemek odası ve kadınlar için etkinlik odasının bulunması, konukevinin resmiyetten uzak, yuva sıcaklığı sağlayacak şekilde, kadınların ve çocukların rahat etmelerini sağlamak üzere ihtiyaçları gözetilerek döşenmesine gerektiğine yönelik ibare vardır. Ancak çalışmanın yapıldığı sığınmaevlerinin bu yönetmelik çıkmadan önce kurulmuş olması, bu kriterlere uygunluk konusunda sıkıntı yaratmaktadır. Çalışma yapılan sığınmaevlerinin hem aile odası özelliklerine hem de ilgili yönetmeliğe uygun kriterleri taşımadığı hatta bazı sığınakların da olabildiğince kötü koşullar içerisinde hizmet verdiği görülmüştür:

Televizyon bir salonda ve koltuklar çok pis, yırtık. Koltuklara her oturduğumuzda kaşınıyoruz, vücudumuz kabarıyor. Çocuklarımızın diline kadar kabarcıklar çıktı, mikrop kaptı (Güzin, 28) Annenin yanında çocuk da o acıyı çekiyor. Neden dersiniz, ortam sağlıklı değil, çocuklara göre bir ortam yok. Var ama yok. Mesela yerde halı yok, çocuğum apalamak istiyor mesela apalayamıyor, ben yatağın üstünde onu kaç kere düşürdüm. Sürekli hareket etmek istiyor, sürekli kucağımda tutuyorum, o da özgür kalıp keşfetmek istiyor. Yere bırakmıyorum, her yer pis, kırık dökük. Hiç çocuklara uygun bir ortam yok. Öbür oğlum desen kreş de kötü. Çocuğumla oda da ihtiyaçlarımızı karşılayabileceğimiz bir ortam yok. Eksiklerimizi söyledim ama ilgilenen olmadı. Çocuklar çok çabuk pislettikleri için üstlerini bulamıyorsun yedik (Suna, 27).

8 İlgili yönetmelik, 2013 yılında Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm>

Sığınmaevinin fiziki koşullarının yetersizliğinin yanısıra sığınmaevi yaşantısında kuralların fazla olduğunu ifade eden bazı kadınlar bu yaşantıyı “hapishane” yaşantısına yakın bir tanımlama ile ifade etmektedir:

Ben dua ediyorum, iyi ki ben çocuklarımı buraya getirmemişim. Yani nasıl diyeyim hapishane gibi demeyelim de, oradaki kurallar da olması lazım belli başlı. Çocuklar belirli bir noktaya kadar sıkılıyorlar. Ev hayatından gelip de kurallı bir ortama girmek (Melek, 29)

5.7. Çocuklara Yönelik Hizmetler ve Bu Hizmetlerin Niteliği

Sığınmaevlerinde kalan kadınların ihtiyacı olan şeyler; kendini güvenli hissetmek, iyi ve ge- cindirecek bir iş sahibi olmak ve çocukları için kaliteli gündüz bakım hizmetleridir. Bu nedenle kadınları çocuklarına yönelik yardım ve hizmetler konusunda da beklenti içindedirler. Kadınların büyük bir kısmı kaldıkları sığınmaevinin kreş ve eğitim gibi çocuklara yönelik hizmetlerinin yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Sığınmaevlerinin yarısında çocuklar için bir oyun odası ya yoktur ya da yararlandırılmada sıkıntı yaşanmaktadır (Sallan-Gül, 2013).

Görüşülen kadınların sığınmaevinde yaşama dair anlatılarında hem kendileri için hem de çocukları için bir oyun odasına özellikle de kreşin önemine dikkat çekmişlerdir. Çalışma yapıldığı dönemde sığınmaevlerinden bazılarında kreş öğretmeni olmadığından kreş uygulaması da yapılmamaktayken bazı sığınmaevlerinde ise kreş öğretmeni izinli olduğu için kreş hizmeti verilmemekteydi. Kadınlarla birlikte çocukların aynı mekân paylaşmaları ve çocukların bakılmak/oyun oynamak/eğlenmek/öğrenmek gibi ihtiyaçlarını karşılayacak öğretmenin olduğu bir mekânın (kreşin) olması gerekliliği kadınlar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir:

Çocuklar için kreş olmalı. Buradaki kadınlar hayatını anlatıyor. Ben 25 yaşındayım, bu yaşım- da bana bile ağır geldi, bu insanların yaşadıkları hani anlata anlata inan ki, bana bile ağır geldi. O çocukların duymasını istemiyorum. Hani uzaklaşınlar. Çünkü o psikolojiyi ömür boyu atamazlar. Anneleri dediğim gibi zaten sıkıntılılar ilgilenemiyorlar. (Türkan, 25 yaş)

Evet, bi kreş olsa iyi olurdu çocuklara. Çocuklar orda bağırsın çağırsın oyun oynasınlar. Çocuklara susun hep dediğimden çocukların kafası karışıyor. Onlar da kendi kafasını dinlesin, çalışsınlar, okuyanlar okusunlar ama çocuklar sürekli ortamda kalabalıkta sıkılırlar yani. (Gönül, 25 yaş)

Çocuklarla ilgilenen farklı birinin olması, çocuk parkı olması iyi olur. Çocuklar dört duvar arasında sürekli. Oyuncak atıyorlar sürekli, yere bastıkları şeyle koltukların tepesinde geziyorlar. Çoğu arkadaş ondan enfeksiyon kapmış. Önce çocukları düşünmek lazım. (Çağla, 29 yaş)

Sığınmaevinde kalan çocukların zamanlarını geçirebilecekleri bir kreşin olmaması sadece çocukları değil beraberlerindeki annelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Çocuklar için bir ihtiyaç olma özelliği gösteren kreş hizmeti, kadınların sığınmaevi sonrası bağımsız yaşama geçebilmek için ihtiyaçları olan işgücü piyasasına girebilmelerinin de ön koşulu gibi durmaktadır. Kadınların çalışabilmeleri için hem beraberlerindeki çocuklarını bırakabilecekleri bir kreşe, okul çağındaki çocuklar için etüde ve bu hizmetlerin saatlerinin esnek bir şekilde düzenlenmesine ihtiyaçları bulunmaktadır:

Çocuklara mesela bir oyun odası veya bi kreş de olabilirdi. Çünkü bak birçok insan çalışacak burda, küçük çocuğu olanlar çalışamıyo. Kadınlar mecbur çocukların kimi beş altı yaşında iş yerine götürsek patron kabul etmez. (Türkan, 25 yaş)

Kreşin varlığıyla birlikte çalışma saatlerinin uygunluğu da kadınlar ve çocuklar için önemli olmaktadır. Çalışan annelerin işten çıkış ve sığınmaevine varış saatinin kreş saatinden geç olması hem anneler hem de çocuklar için bir problem oluşturabilmektedir. Örneğin, 29 yaşındaki bir çocuk annesi Macide, bulunduğu işin çalışma saatlerinin çocuğunun kreş saatinden daha geç olmasının yarattığı sıkıntıyı yönetime bildirmesine rağmen yönetimin bir çözüm önerisi geliştirmediğini belirtmiştir:

Kreş saatlerinin uzun olmasını isterdim. Dün mesela iş buldum ama çocuğun kreş saati erken bitiyor. Yöneticilere söylüyoruz. O çocuğun kreş saatine göre iş bulun demişti ama böyle bir iş yok. Ben yatılı bir iş bakacağım.

38 yaşındaki üç çocuk annesi Cahide de kreşte öğretmenin olmaması ve saat 5'te bitmesi nedeniyle çalışmadığını söylüyor:

Çalışırım, iş de bulurum ama kreş olmadığından zorda kalıyorum. Çocuğum kreşi çok seviyor ama öğretmen yok. Kreş 5'te bitirmiş ama ben 5'te biten iş bulamam ki.

Ayrıca kreşin olması tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Kreşin kreş öğretmenin izin dönemlerinde bile hizmet verir olması, verilen hizmetin nitelikli olması gerekmektedir. Daha önce saat 9-5 aralığındaki kreş hizmetini saat 6'ya çeken, kreş öğretmeni izinli olduğu için kreş hizmeti verilmeyen bir sığınmaevinin müdürü şöyle demiştir;

Çalışmaya devam eden kadınlara kreş hocası yok izin alın demiyoruz tabi ki. Kreş hocası yok ama çocuklar televizyon odasında zaman geçiriyorlar (Ç9).

Yukarıdaki ifadeden de anladığımız üzere, birçok sığınmaevi kreş hizmeti verilmesi kriterini karşılarken nitelikli hizmet verme kriterini karşılayamamaktadır. Kreş hizmetinin tüm düzenlemelerinin çocuklara ve beraberindeki annelerine özellikle de çalışan kadına göre yapılmadığının örnekleriyle de karşılaşılmıştır. Örneğin saat 9'da başladığı için erken işe giden kadınların çocukları için sığınak müdürü şöyle demektedir:

Bizim kurumumuzda kreş 9'da başlıyor. Öğretmenimiz 8'de geliyor çıkıyor odasına. Ama kahvaltısı 8-9 olduğu için çoğu çocuk kahvaltısını 9'a doğru tamamlıyor. İşe gidecek kadın kalktığında çocuğunun kahvaltısını kendi yaptırıyorsa öğretmen geldiğinde biz zaten çocuğu kreşe alıyoruz 8'de. Ama kahvaltısını yapmayınca alamıyoruz (Ç9).

İçinde kreşi olan sığınakta çocuğuyla yaşayan Çiçek de kreşin fiziki yetersizliğinden bahsetmektedir:

Çocukların eğitimi açısından biraz daha iyi olmasını isterdim, kreş odası çok küçük ve oyuncak dolu. Çocuklar bugün kim topluyor, benim annem topluyor, az dağıtıyım diye düşünüyor mesela. O düşüncede var çocuklarda. Oyuncak sesi, gürültü falan, mesela diyorlar ki çocuklarınızın başında durun, sürekli çocuğun peşinde koşmak zorundayım.

Daha önce İzmir'de bir sığınmaevinde kalmış Özlem farklı sığınmaevlerinde verilen kreş

hizmetlerini karşılaştırarak çalışma bünyesindeki bir sığınmaevlerinin bu anlamda ne kadar yetersiz hizmet verdiğini gözler önüne sermektedir:

Orada şu çocukların çok hoşuna gitmişti, kreş var. Kreşte akşama kadar bir şeyler yapıyorlardı. Boyama, oyun, şarkı falan çocuklar oraya gitmek için can atıyorlardı. Burada yok, burada sürekli uyutuyorlar çocukları. Kendileri de uyuyorlar zaten. O benim canımı çok sıkıyor. Her gittiğimde personeller uyuyor. Normalde çocukları 1-1.5 saatten fazla uyutmamak gerekir. Burada 3-4 saat uyutuyorlar. Gitmek istemiyor çocuklar. Benim kızım, kreş yüzünden çok ateşlendi gitmemek için. Sürekli uyuyorum, ben gitmek istemiyordum diyordu. Normalde okula gitmeyi çok seven bir çocuk. Daha okula başlamadan okumayı söktü. Ama kreşe gitmek istemedi. Bende 1-2 gün takip ettim. Baktım 3-4 saat uyuyor çocuklar, hiçbir şey yapmıyorlar. Sabah geliyorlar bir çizgi film açıyorlar tamam bitti. Öğlen yemek, uyku, uykudan sonra anneler geliyor zaten direk. Çocuklar hiçbir şey yapamıyor ki. Aslında çok güzel büyük mekan, çocukların rahat edebileceği bir ortam. Mesela bir de şu var. 4'e kadar kreş var, 4'ten sonra kimse kimsenin çocuğunu emanet almak istemiyor. Sorumluluk kabul etmiyor. Çalışanlar işten çıkıyor mecburen. Bizde diyoruz ki anneler olarak, 7'ye kadar dursunlar, bizde çalışalım, bir an önce düzenimizi kurup buradan çıkalım.

Hatta bir sığınmaevinde gözetmen olarak çalışan Ç 12 de kreş hizmetinin yetersiz olduğunu söylüyor;

... kreş birimi için çok ilgili olduğunu düşünmüyorum. Hata zaman zaman çocuklar korkutuluyor nefret ettiriyorlar kreşten. Sürekli uyutuluyorlar o yüzden de akşam uyumuyorlar. Sürekli televizyon izliyorlar. İlk başlarda çok güzeldi normal kreş gibi bırakıyodun anneden ayrı oluyordu 5'ten sonra alıyorlardı anneler çok ilgileniyordu şimdi kadın zaten kötü durumda geliyor muhakkak bağıyor.. Baya bı sıkıntı. Kadınlar çalışmıyorlar çocuklar kreşe gitmek istemediği için orda ilgi görmüyor çocuk.

Şiddet gören kadınlara yönelik verilen destek ve hizmetler hem kadının ve beraberindeki çocukların güçsüzlüğün üstesinden gelmesine hem de bu kadınların (yeniden) rotasını kendilerinin çizeceği bir hayatı yaşayabilmeleri için güçlenmelerine olanak sağlar nitelikte olmalıdır. İşte çocuklara yönelik verilecek etkin bir kreş, etüt ve bakım hizmeti çocuğu güçlendirirken kadının da çalışmasına, işgücü piyasasına girerek ekonomik anlamda bağımsızlaşmasına olanak sağlayacak ve güçlenen kadınla birlikte beraberindeki çocuğunun/çocuklarının da güçlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu nedenle kadınların güçlenmesine olanak verecek çocuklara yönelik düzenlemelerin de (kreş hizmeti, vb.) verilmesi önem arz etmektedir.

Sırf bakım hizmeti yeterli olmadığı için çocuğunu yanına alamayan kadınlar da var:

...çocuğumla görüştüm. Anne gelmiyor musun, ben derslerimi yapamıyorum, kimse yardım etmiyor, öğretmenim ceza veriyor yapmadığım için diye ağlıyordu. O da zoruma gidiyor ama yine de bir şey yapamıyorum. Çocuğumu buraya alsam, zaten buradaki çocuklar sıkıntı yaşıyor. Bir de anneleri birbirlerine emanet edince söyleniyorlar arkalarından ondan çekindim. Bir görevli olsa çocuklarla ilgilecek anneler içinde sıkıntı olmazdı. (Sümeyye, 29)

5.8. Çocuklara Sunula(maya)n Psikolojik Destek

Çocuk istismarı ve aile sorunları nedeniyle sığınaklarda kalan ergenlerle yapılan bir başka çalışmada da, istismar yaşantıları ile ilişkili olarak düşük benlik saygısı, dış denetim odağına sahip olma ve uyum güçlükleri gibi problemler tanımlanmıştır (Simmons ve Weinman, 1991). Doğrudan istismara maruz kalmasa da ebeveynleri arasındaki şiddet yaşantılarına (genellikle de babaları tarafından annelerine uygulanan) tanık olan çocuklar da yoğun korku ve anksiyete duyguları, ilişki sorunları, akademik güçlükler ile birlikte “farklı olmaya” ilişkin kaygılar ve düşük benlik saygısı bildirmişlerdir. Ayrıca bu çocukların kaygı bozuklukları, yeme ve uyku bozuklukları, psikosomatik belirtiler gibi tepkiler vermeleri de olasıdır (Buckley, Holt, Whelan, 2007; Akpınar, 2011; Altınay ve Arat, 2008; Mavili Aktaş, 2006; Ross, 2011)

Çocukların şiddet travmasını atlatabilmeleri ve sosyal yaşama entegre olabilmeleri için yardım ve desteğe gereksinimleri vardır. Bu nedenle de sığınmaevlerinde çalışan meslek elemanlarının müdahalelerinin ve sığınmaevi politikalarının önemli bir başka odağı da çocuklar olmalıdır. Bu nedenle meslek elemanlarının çocuk gelişimi, yaş dönemlerine göre gelişimdeki riskler ve fırsatlar, şiddetin çocuklar üzerindeki etkisi, çocukla iletişim gibi konularda da bilgi ve beceri sahibi olması gerekmektedir.

Anneleri ile sığınmaevine gelen çocuklar çoğunlukla şiddetin dolaylı veya doğrudan etkilenenleri olabilmektedir. Ayrıca sığınmaevinde kalan çocukların neredeyse tamamı annelerinin yaşadıkları şiddete tanık olmuş yani şiddet ortamında büyümüş çocuklardır. Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre kadınların kötü muameleye maruz kaldıkları durumların % 70’inde çocuklar da doğrudan şiddetten etkilenmektedirler (Bowker, Arbitell ve Mc Ferron, 1988). Dolayısıyla sığınmaevinde kaldıkları süreçte onların psikolojik sağlıklarına katkıda bulunacak desteklerin olması bazı kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, iki çocuk annesi Özgül (27 yaş), duygusal yönden çökük olduğunu söylediği çocuğu için psikolojik destek bekliyor:

Çocuklar biraz perişan oldu. Öbür çocuğum da duygusal yönden biraz çökük çünkü onun önünde yaşandı şiddet olayı. Psikolojik bir destek görmedik, sadece benimle konuştu ama çocuğumla konuşmadı. Konuşması gerekiyordu bence. Çünkü resim çizdiğinde hapishaneleri çizmişti. Söylemiştim ama pek ilgilenilmedi.

Daha önce de bahsedildiği gibi çocuklar sosyal çevrelerinden, akranlarından, okullarından uzaklaşmak zorunda kalmak, sığınmaevinde yaşamak zorunda olmak ve bu nedenle bir yere ait olamama hissi, çocuklar için farklı travmaları da beraberinde getirebilmektedir.

...çocuklar için zor oluyor. Evden ayrıldığımızda kızım ağlayarak kalkıp yanıma geliyordu gece. Noldu kızım, anne başka bir sığınmaevindeymişiz, bir adam bizi kesmeye geliyor di-yordu. Ben sakinleştirdim de öyle uyudu. Ben onlar için sağlam olmaya çalışıyorum. (Berna, 33)

Kreş ile birlikte etkinliklerin olması çocukların psikolojik sağlıkları için önemli. Üç çocuk annesi Ela’nın ifade ettiği gibi çocuklar şiddete tanık oluyorlar, unutmaları kolay olmuyor ve bunu önlemenin yolu olarak eğitici etkinlikler olmalı:

Her sabah çocukları alsın götürsünler, hani böyle eğlence böyle şey gibi eğitici gibi. ... Beş yaşındaki çocuk şiddeti o yaşta görüyo. Hani annesine babasının şiddet uyguladığını görüyo o

çocuk belleğinin altında o şekilde yetişiyö. O çocuk da şiddet uygulamaya başlıyö. Bakıyosun ileride o çocuk da eşine ve çocuğuna şiddet uyguluyö.

Ela'nın ifade ettiğı ileride eşine, çocuğuna şiddet uygulama durumu, aile içindeki şiddetin çoklukla nesilden nesile "geçmesi" tespiti ile tutarlıdır. Appelt, Höllrieg ve Logar'a göre (aktaran Logar ve Çitak, tarihsiz, s. 1) aile içinde şiddet yaşayan çocukların kendilerinin mağdur durumuna düşme (kız çocuklar) veya şiddet uygulayan kişi olma (erkek çocuklar) riskleri daha yüksektir. Ve bu durum nesilden nesile aktarılır.

Kreş yetersiz, çocuk psikolojisi alanında uzman bir psikoloğa ihtiyaç olduğı belirtiliyor. Benzer ihtiyacı, çocuklarla zaman geçiren kreş öğretmeni Ç17 de belirtmiştir:

Bizim çocuklarla ilgilenen bir psikoloğa ihtiyacımız var, bence. Daha fazla çocuklarla ilgilenecek yani tamam ben yardımcı öğretmenim kendi adıma psikolojik olarak onlara çok destek veremem. Psikolojik eğitim almış birinden destek almaları önemli onlar için. Yemeden, içmeden önce çocuklar için önemli olan o. Bu konuda annelere de destek olunmalı, anlatılmalı, çocuğuna da ilgilenmelisin denmeli. Bu konu biraz şey oluyor, anne kafasını toplasın, dinlensin deniyor ama çocuk çok etkileniyor bundan.

Hughes da (aktaran Sallan-Gül, 2013) kadınların yaşadıkları şiddet nedeniyle yoğun stresli olmaları ve travma sonrası depresyonu atlatamamalarından dolayı sığınmaevlerinde çocuklarına daha az ilgi göstermekte ve onları yeterince desteklemediklerini belirtmektedir. Yani şiddet gören kadın travma yaşamakta ve yeterli psikolojik destek verilmediğinden bu durumdan kurtulamamaktadır. Bu nedenle, kreş öğretmenin yapılmasını uygun gördüğü şiddet gören kadına çocuğuna ilgilenmelisin önerisi ve telkinin travma geçire kadın için çok da etkili olmayacağı düşünülmektedir. Bunun yerine eş zamanlı olarak kadına ve çocuğa destek verilmesi, süreç içerisinde her iki tarafın da iyilik haline ulaşmasını sağlayacaktır.

5.9. Çocukların Geleceğine Dair Umutlar

Görüşme yapılan kadınların devletten en büyük beklentileri çocukları ile başlarını sokabilecekleri, "namusları" ile yaşayabilecekleri bir ev ve işin varlığıdır. Bu çalışmada çocukların umut ve beklentilerinin ne yönde olduğı doğrudan çocuklara sorulamamış kadınların verdikleri cevaplar üzerinden yorumlama yapılmıştır. Nadir'in (2017) doğrudan şiddet gören, şiddete tanıklık eden çocuklarla yaptığı çalışmadaki devletten beklentilere dair sonuçlar ile bu araştırmadaki kadınların devletten beklentileri birbirinden hiç de farklı değildir. Nadir'in çalışmasında çocuklar, devletten maddi yardım, danışmanlık hizmeti ve şiddeti uygulayana yönelik müdahaleler şeklinde önemli taleplerde bulunmuşlardır.

Bu çalışmada da, kreş öğretmeni olarak çalışan Ç17'nin söyledikleri eksik ama doğru:

Bazı yaptığı hareketleri gerçekten canı sıkkın olduğı için yaptığını hissediyorum ya da annesinin ilgilenmediğini gelip anlattığı zaman gerçekten üzüliyorum benim de elimden hiçbir şey gelmiyor. Bu tür şeyleri de paylaşıyö çocuklar çok üzüliyorlar. Sığınmalarda özellikle kadının ön planda olduğunu düşünüyorum çok yanlış geliyor. Bilmiyorum belki yanlıştır benim fikrim, ama bence çocuklar öncelikli olmalı. Mağdur kadın ama çocuğın ne suçu var yani buraya gelen çocuk hep ikinci plana atılıyor. Anne dinlensin siz çocukla ilgilenin, çocuk anneyle bir şeyler paylaşmak istiyor, yok.

Kadınların yarısı (%52) sığınmaevi sonrasında iş bularak çocuklarıyla birlikte kendi hayatlarını kurmak istemektedirler (Sallan-Gül, 2013). Özellikle yöneticilerin kişisel gayretleri, toplumsal çevreleri bu süreçte kurumlardan daha fazla rol oynamaktadır. Kadınların eğitim, iş deneyim ve sosyalleşme kapasitelerinin düşük olması gibi nedenlerle daha çok geçici ve günlük işleri ya da yatılı yaşlı ve çocuk bakıcılığı, temizlik işleri ve tekstil ve turizm gibi sektörlerde patronaj ilişkileriyle iş bulmaktadırlar. Oysa kadınların ekonomik bağımsızlığını sağlayacak programların geliştirilmesi yönündeki girişimler kurumsal düzeyde olmalıdır (Sallan-Gül, 2013:182-183). Bu çalışmada da sığınmaevi çalışanları, kadınların işe yerleştirilmesinin daha çok sığınmaevi müdürü ve/veya koordinatörünün kişisel ilişkileri ve sosyal çevreleri ile yapıldığını belirtmişlerdir. Kadınların çocuklarıyla birlikte bağımsız yaşamlarını planlaması noktasında kurumsal bir çaba ve profesyonelleşme görülmemektedir. Bu da Türkiye’de hangi sığınmaevinde kalırsanız kalın, çocuk veya kadın farketmeksizin benzer gelecek kaygısı yaşandığının bir göstergesidir.

6. Son Söz...

Bu çalışma Ankara ilinde dört yerel yönetime bağlı sığınmaevinde 43 kadın ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Büyük bir araştırmanın bir parçası olan bu çalışmada, görüşülen bazı meslek elemanlarının ifadelerine de yer verilmiştir. Çalışma kapsamında cevap aranan sorular, sığınmaevinde kalan çocuklara ne tür hizmet ve destek programları (psikolojik, ekonomik, sağlık hizmeti, eğitim hizmeti, vb.) sunulduğu ve bu hizmet ve desteklerin niteliğinin nasıl olduğu yönündedir. Ancak şiddet görmüş kadınların anlatılarından yola çıkılarak çocukların sığınmaevi sürecinden önceki şiddet deneyimlerine de odaklanılmıştır. Verilerin analizinden elde edilen bulgulara göre, çalışma yapılan sığınmaevlerinde anneleriyle birlikte kalan çocuklar hem sığınmaevi öncesinde hem de sığınmaevi sürecinde ikincil istismara maruz kalmaktadırlar. Çünkü çocuklar şiddeti annelerinin ve sığınmaevinde kalan diğer kadınların deneyim paylaşımlarından tekrar tekrar dinlemektedirler. Ayrıca çocuklar sığınmaevine gelmeden önce de ebeveynleri özellikle de babaları tarafından şiddetin her türlüsüne maruz kalmaktadırlar. Diğer yandan çocuk şiddet gören kadın için farklı anlamlar taşımaktadır. Çocuk hem şiddet ortamında kalmasının hem de şiddet ortamından uzaklaşmasının bir gerekçesi hem kadının yaşama/ayakta kalma nedeni hem de bağımsız yaşama geçmek ve kendi ayakları üzerinde durma hedefinin sebebi olabilmektedir. Bu nedenle çocuğun iyilik hali ile şiddet gören kadının iyilik hali doğru orantılıdır. Çocuklu kadınlar kendi deyimleriyle “çocukları için yaşamaktadırlar”. Bu nedenle, anne sığınmaevi sürecinde çocuğuna yönelik daha korumacı davranabilmektedir. Bu da çocuğun akranları ile kurdukları ilişkiden anneden bağımsızlaşma sürecine kadar gibi birçok alanı olumsuz etkileyebilmektedir.

Sığınmaevine annesi ile birlikte gelen çocuğun yaşadığı temel yetersizliklerden birisi, sığınmaevlerinin fiziki özelliklerinin çocuklara yönelik düzenlenmemiş olmasıdır. Yani sığınmaevleri birçok Avrupa ülkesinde uygulanan aile odası yani oda içerisinde çocuk ve anne için ayrı yatak, tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçları gideren formatta değil de bir oda içerisinde farklı kadın ve çocukların birlikte yaşadığı, anne ile çocuğun aynı yatak içerisinde yattığı bir mekan şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca sığınmaevi içerisindeki ortak kullanım alanlarındaki eşyaların eski ve pis olması da çocukların sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Okul öncesi çocuklar için en önemli sorun kreş olmamasıyken okul çağındaki çocuklar için de etüt olmaması bir diğer sorundur. Ayrıca varolan kreş ve etüt hizmetlerinin saatlerinin çalışan çocuklu anneler için düzenlenmemesi de karşılaşılan bir diğer sorundur. Bu hizmetlerin yokluğu hem çocukları hem de kadınların bağımsız yaşama geçişleri için gerekli olan güçlenme pratikle-

rini olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda verilen kreş, etüt gibi hizmetlerin niteliği de tartışılması gereken bir diğer noktadır. Şiddeti deneyimleyen ve tanıklık eden, sığınmaevi sürecinde de ikincil travmaya maruz kalan çocuklar için gerekli olan desteklerden en önemlisi psikolojiktir. Ancak çalışmaya konu olan dört sığınmaevinde kalan çocuklara etkin bir psikolojik destek sunulmadığı da ortaya çıkan sonuçlardır.

Özetlemek gerekirse kaçmak zorunda kaldıkları şiddet ortam ile buldukları sığınmaevleri karşılaştırıldığında, çocuklar için sığınmaevleri daha tercih edilebilir konumdayken sığınmaevlerindeki yetersizlik ve nitelik eksikliği, çocukların gelişimini ve bağımsızlaşarak güçlenmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Yukarıda sıralanan eksiklere yönelik geliştirilecek politikalara yol göstermesi açısından birkaç ögeyi, öneriyi ve bunların yerine getirilmesini sağlayacak koşulları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bunlardan bir tanesi, kadın ve beraberindeki çocuklarının tekrar şiddet ortamına geri dönmesini engellemek için uygun koşulları yaratmak olmalıdır. Geri dönüşü engellemenin ön koşulu da, kadına ve beraberindeki çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayacak ve onların bağımsız yaşama geçişlerini sağlayacak güçlenme pratiklerini arttırmaktır. Çünkü sığınmaevinde kalan kadınlara yeterli destek ve hizmet verilmezse kadınlar şiddet uygulayana ve şiddet ortamına geri dönebilmektedir. Özellikle küçük çocukla sığınmaevine gelen kadınlar, kreş ve bakım hizmetlerinin eksikliği ve ekonomik destek konusunda yaşadıkları yetersizlikler nedeniyle, küçük çocukları ile bağımsız yaşama geçişleri daha zor olduğu için de, şiddet ortamına geri dönmeme konusunda ne kadar kararlı olurlarsa olsunlar geri dönmek zorunda kalabilmektedirler.

Bir başka öneri ve/veya koşul, sığınmaevlerinin şiddet gören kadınların ve beraberindeki çocuklarının ihtiyaçlarına uygun bir biçimde tasarlanması, verilecek hizmetlerin de buna yönelik olarak planlanması gerekmektedir. Buradaki temel hedef, kadın ve çocukların barınabilecekleri, başlarını sokabilecekleri bir yer olmanın ötesine geçebilmelidir. Gerekli olan, işletme anlayışı şiddet görmüş kadınların ve çocukların kendilerine özgü ihtiyaçlarını cevaplamaya uygun bir kadın sığınakları sistemidir. Koruma ve güvenlik bir sığınacağın en önemli ölçütlerindenken kadınların ve çocukların kendi kaderlerini tayin haklarını bir kez daha kaybetmek zorunda kalacakları kurumlara teslim edilmemeleri de bu ölçütler kadar önemlidir. Kadın sığınaklarının plan ve hedefleri, kadınları ve çocukları güçlendirmeye yönelik olmalıdır (Appelt ve ark., 2007). Overlien'in yaptığı çalışmada (2011) sığınmaevlerinin çocuklar için bir rehabilite yeri ve onları iyi hissettiren bir alan olduğu ortaya konulmuştur. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere bu alandaki yasal düzenlemeler çocukların şiddet içermeyen bir ortamda büyüyerek mevcut potansiyelini de kullanabilmesinin olanak ve koşullarını sağlama görevini devletlere vermiştir. Bu çalışmada ortaya konulan sığınmaevlerindeki çocuklara yönelik eksik ve yetersiz hizmet ve destekler, bu çocukların potansiyellerini ortaya koymalarının önündeki en önemli engellerdir. Aynı zamanda bu eksik ve yetersiz hizmet ve destekler çocukların ihmal edilmesi şiddet biçimi yani yapısal şiddet biçimi içerisine girmektedir. Sığınmaevlerinin çocuklara yapacağı olumlu etki gözönünde bulundurularak, yapısal şiddeti yeniden üretmemesi için çocuklara verilen destek ve hizmetlerin bu çerçevede organize edilmesi ve niteliğinin artırılması gerekmektedir.

Bir diğer önemli husus ise, meslek elemanlarının çocuklarla ilgili uygulamalardaki niteliği konusudur. Sığınmaevlerinde çalışan meslek elemanlarının şiddet gören kadına danışmanlık yaparken beraberindeki çocuk/çocuklar da yapılacak müdahalenin bir başka odağı olmalıdır. Meslek uzmanları bu müdahaleyi yaparken çocuğun yaşamış olduğu olumsuz deneyim ve tanıklıkların da farkında olmalıdır. Bu nedenle de meslek elemanlarının çocukla ilgili birçok konuda (ço-

cuk gelişimi, şiddetin ve şiddete tanıklık etmenin çocuklar üzerindeki etkisi, çocukla sağlıklı iletişimin nasıl kurulacağı, vb.) bilgi ve beceri sahibi olması gerekmektedir.

Bunların yanı sıra kadın sığınmaevlerinde çocuk birimlerinin oluşturulması ve bu girişimlerin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Çocuk biriminin işleyişi noktasında uluslararası sözleşmeler esas alınmalı, çocuğa bir iyilik yapıyormuş gibi değil verilen hizmetlerin en temel hakları olduğu gerçeğinden yola çıkarak çalışmalar yapılmalıdır. Çocuk birimi farklı öncelikleri temele alarak çalışacağından çocuk birimi ile kadına/anneye hizmet veren birimin farklı görev alanları olmalıdır. Yani çocuğun sahip olduğu haklar ile annenin sahip olduğu haklar birbirinden daha üstün ya da daha değersiz değildir. Bunun bilincinde olan birim ve çalışanları çocuğu kesinlikle görmezden gelemez.

Son olarak, sadece aile içinde gerçekleştirilen şiddeti değil şiddete tanıklık etmiş ve/veya şiddete maruz kalmış sığınmaevine annesi ile birlikte gelen çocuklara yönelik var olan yapısal şiddeti ve ikincil istismarı “görünür kılmak” önem arz etmektedir. Destek verilerek yaşadığı travmayı atlatmasına olanak sağlanan çocukların hem şimdi hem de gelecekte “şiddet uygulayıcısı” ve şiddet gören” olma konumundan uzaklaşmasına katkı verileceğine inanılmaktadır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

Kaynaklar

- Akpınar, O. (2011). *Aile içi şiddete maruz kalan kadınların aile içi şiddetle başa çıkma özyeterliliği düzeylerinin bazı değişkenlere göre yordanması* (Doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Altınay, A. G. ve Arat, Y. (2007). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet* (1. bs). İstanbul: Punto.
- Appelt, B., Kaselitz, A., & Logar, Rosa. (2007). *Şiddetten uzakta- bir sığınak nasıl kurulur? Nasıl yürütülür*, (Z. Korkman, Çev.). İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Arman, A. (2011, 30 Mart). Hayatım sığınma evlerinde geçtiği için benden kim özür dileyecek?. Hürriyet. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/hayatim-siginma-evlerinde-gectigi-icin-benden-kim-ozur-dileyecek-17407779>
- Ayan, S. (2010). *Aile ve şiddet: Aile içinde çocuğa yönelik şiddet*. Ankara: Ütopya.
- Bayrakçeken-Tüzel G. ve Gediz-Gelegen, D. (2010). Evim, güzel evim: Bir sığınmaevinde feminist yapı çözümü. *Fe Dergi*, 2 (1), 43-57.
- Bernard van Leer Vakfı. (2014). Türkiye’de 0-8 yaş arasında çocuğa yönelik aile içi şiddet araştırması. (2014). Erişim adresi: <http://www.ailecocuksiddet.info/RAPOR.pdf>
- Bowker, L. H., Arbitell, M., & McFerron, J. R. (1988). On the relationship between wife beating and child abuse. In K. Yllö & M. Bograd (Eds.), *Feminist perspectives on wife abuse* (pp. 158-174). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Buckley, H., Holt, S., & Whelan, S. (2007). Listen to me! Children’s experiences of domestic violence. *Child Abuse Review*, 16, 296-310.
- Dixon L. Browne K. (2003). The heterogeneity of spouse abuse: a review, aggression and violent. *Behavior*, 8(1),107-130.
- Ehrensaft, M.K, Cohen, P., & Brown, P. (2003). How children are involved in adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 18 (1), 18-32.
- Erkek şiddetinden kaçış: Sığınmaevlerinde 12 bini aşkın kadın ve çocuk kalıyor. (2016, 2 Aralık). (*Diken*. Erişim adresi: <http://www.diken.com.tr/siginma-evlerinde-12-bini-askin-siddet-goren-kadin-ve-cocuk-kaliyor/>
- Erten Y. ve Ardalı C. (1996). Saldırganlık, şiddet ve terörün psikososyal yapıları. *Cogito*, 6-7, 143-163.
- Galtung, J. (1969) Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6 (3),167-191.
- Genç Hayat Vakfı (2012). Çocukların ev içinde yaşadıkları şiddet araştırması. Erişim adresi: <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/evicisiddet-arastirma.pdf>
- Görgün-Baran, A., Taşdemir-Afşar, S. Koca-Arıtan, C. ve Güney, M. D. (2015), *Kadın sığınmaevlerine çoklu bakış* (1. bs). Ankara: Konak.
- Holden, G. W. (2003). Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6(3), 151-160.
- Hutchison, I. W., & Hirschel, J. D. (2001). The effects of children’s presence on woman abuse. *Violence and Victims*, 16, 3-17.
- Kadın Konuquevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmeliği. (2013, 5 Ocak). Resmi Gazete (Sayı: 28519). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). (2008). *Kadın sığınmaevleri kılavuzu*. Ankara. Erişim adresi: <http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/Kadin%20Siginmaevleri%20Kilavuzu.pdf>
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). (2014). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması* özet raporu. Ankara. Erişim adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf
- Logar, R. ve Çitak, T. (tarihsiz). *Aile içi şiddet mağduru kadın ve çocuklar için korunma ve adalet Avusturya modeli*. Erişim adresi: <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2009/07/aile-ici-siddetmagduru-kadin-ve-cocuklar-icin-korunma-ve-adalet.pdf>
- Lundy, M. & Susan G. (2001). Clinical research practice with battered women: What we know, what we need to know. *Trauma, Violence & Abuse*, 2 (2), 120-141.
- Mavili Aktaş, A. (2006). *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Memiş, E. (2015). Şiddet ve ekonomi. B. Yarar (Ed.), *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* kitabı içinde (s. 175-191). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2018, 25 Haziran). Şiddet döngüsü. Erişim adresi: <https://www.morcati.org.tr/tr/8-mor-cati-kadin-siginagi-vakfi/2-siddet-dongusu>

- Nadir, U. (2017). Nasıl korunabiliriz? (1. bs). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ristock J. L. (1995). *The impact of violence on mental health: A guide to the literature*. Ottawa, Ontario: Health Canada.
- Rodriguez-Srednicki, O., & Twaite, J.A. (2004). Understanding and reporting child abuse: legal and psychological perspectives. Part one: physical abuse, sexual abuse, and neglect. *Journal of Psychiatry & Law*, 32(3), 315-359.
- Ross, R. S. (2011). Because there won't be a next time. *Journal of Law & Family Studies*, 13, 329-343.
- Sallan-Gül, S. (2013). *Türkiye'de kadın sığınmaevleri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Sığınaklar Kurultayı Sonuç Bildirgesi Açıklandı. (2007, 28 Aralık). *Bianet*. Erişim adresi: <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/103864-siginaklar-kurultayi-sonuc-bildirgesi-aciklandi>
- Simmons, J. T., & Weinman, M. L. (1991). Self-esteem, adjustment, and locus of control among youth in an emergency shelter. *Journal of Community Psychology*, 19, 277-280.
- Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve bugün. B. Onur (Ed.) *Toplumsal Tarihte Çocuk kitabı içinde* (s.11-26). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Taşdemir-Afşar, S. (2015). Türkiye'de şiddetin kadın yüzü. *Sosyoloji Konferansları*, 52, 715-753.
- Taylor, C. A., Guterman, N. B., Lee, S. J., & Rathouz, P. J. (2009). Intimate partner violence, maternal stress, nativity, and risk for maternal maltreatment of young children. *American Journal of Public Health*, 99(1), 175-183.
- Thornberry T.P., & Henry K.L. (2013). Intergenerational continuity in maltreatment. *J Abnorm Child Psychol* 41(4), 555-69. DOI: 10.1007/s10802-012-9697-5
- Tortamış, B. (2009). Sığınmaevinde kalan kadınlarda şiddet öyküsü açısından travma sonrası stres bozukluğu, benlik saygısı ve beden algısının değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2004). Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi uluslararası sözleşmesi (cedaw). Erişim Adresi: https://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi18.pdf
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2013). Çocuğa karşı şiddeti izleme göstergeleri kılavuzu. (A. Arkadas-Thibert ve H. F. Salman, Haz.). <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/izleme-gostergeleri-kilavuzu.pdf>
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF) (2018, 15 Mayıs). Çocuk hakları sözleşmesi. Erişim Adresi: https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html
- Vahip, I. (2002). Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu: Farklı bir açıdan bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 312-319.
- Yıldırım, A. (1996). Sığınaklarda kalan kadınların uğradığı şiddetin boyutları. (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zoroğlu, S.S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Eröcal Kora, M., Alyanak, B., (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.

